

KARLOVA UNIVERZITA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Nástin vztahů mezi Východem a Západem do čtvrté křížové výpravy.

Outline of relationships between East and West till Fourth Crusade.

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Doc.ThDr. Kamila Veverková, Th.D.

Autor:

Adéla Štefaníková

Praha 2016

Poděkování

Mé upřímné poděkování patří vedoucí bakalářské práce Doc. ThDr. Kamile Veverkové, Th.D. za její vstřícnost, ochotu, cenné rady, metodické vedení a v neposlední řadě za její trpělivost.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Postupné odcizování vztahů mezi Východem a Západem do roku 1204“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Adéla Štefaníková

Anotace:

Tato bakalářská práce popisuje souhrn událostí vedoucích k rozkolu církve mezi Východem a Západem do roku 1204. Postupně mapuje teologické odcizení Východu a Západu, ale také problémy mocenskopolitické, národnostní a ideové rozdělení říše. Věnuje se sporům velkého schizmatu i sporům předcházejícím. Těžištěm této práce je pak popis dopadů jednotlivých křížových výprav a s nimi spojený vznik nových rytířských řádů a latinských států na byzantském území. Samostatnou kapitolu tvoří čtvrtá křížová výprava. Následky dobytí Konstantinopole západními vojsky a vznik Latinského císařství, jehož výchozí předpoklady byly předem určeny k jeho nezdaru, si římskokatolická církev nese do dnešních dnů.

Annotation:

This bachelor work describes summary of actions leading to division of Church between East and West till the year of 1204. I will try slowly to map theology alienation of East and West but also power and politics problems as well as nation and ideas divisions in Empire. This bachelor work tries to describe great schism arguments and also previous arguments. Bachelor work center lies in description of individual Crusaders expedition's impacts and to it connected development of new Orders of Knighthoods and Latin states in Byzantium area. Separate chapter is about Fourth Crusaders expedition. Consequences of Constantinople capture by West army and formation of Latin Empire, which initial prerequisite for it were leading to its failure, Roman Catholic Church bears up to these days.

Klíčová slova:

Velké schizma. Rozkol. Patriarchát. Papežství. Křížová výprava. Křižáci. Svatá země. Rok 1054. Rok 1204.

Keywords:

Great schism. Rupture. Patriarchate. Papacy. Crusade. Crusaders. Holy land. Year 1054. Year 1204.

Obsah

Úvod.....	7
1. Konstantinopol, vývoj vztahů Východu a Západu	9
1.1. Nástin vztahů před Velkým schizmatem.....	9
1.2. Velké schizma	14
2. Příčiny krucíád. Křižáci jako ochránci Božího hrobu.	19
2.1. První křížová výprava (1095 — 1099).....	19
2.2. Druhá křížová výprava (1147–1149)	22
2.3. Třetí křížová výprava (1189 – 1192)	25
2.4. Vznik rytířských řádů (ordines militares)	27
2.5. Vznik latinských států	29
3. Čtvrtá křížová výprava (1202 – 1204).....	31
3.1. Situace před výpravou.....	31
3.2. Přípravy a průběh výpravy	32
3.3. Dobyetí Konstantinopole	39
3.4. Bezprostřední období po dobytí a následky pro Konstantinopoli.....	41
4. Důsledky čtvrté křížové výpravy. Pokusy o smír.....	45
Závěr	48
Seznam pramenů a použité literatury.....	49
Summary	53

Seznam zkratek

mj. mimo jiné

např. například

r. rok

tzv. tak zvaný

s. strana

srov. srovnej

str. strana

sv. svatý

Úvod

Tato bakalářská práce „Nástin vztahů mezi Východem a Západem do čtvrté křížové výpravy“ pojednává o křehkých a proměnlivých vztazích Východu a Západu. O událostech církevního schizmatu a postupném odcizování v průběhu jednotlivých křížových výprav. Snaží se být mozaikou událostí vedoucích až k definitivnímu rozkolu církve mezi Východem a Západem v roce 1204.

Typickým mezníkem bývá udávána vzájemná exkomunikace z roku 1054. V této práci se snažím poukázat, že spíše než rozdílností dogmatickou byly příčinou nepochopení a následné exkomunikace nepříznivé politické vlivy a osobní ambice několika málo aktérů v čele s kardinálem Humbertem, výstižně označovaným za šedou eminenci papežské kurie. Emancipace papežství a ochromení Byzance zřejmě přivedlo o dvě století později západní církve k myšlence vytvoření „opětovné“ unie. Papeži dosazují na místa patriarchů spokojené latinské biskupy, Východ o této době mluví jako o šedesátileté okupaci (prostý lid prchal, počet obyvatel významně klesal a země byla decentralizovaná).

Důvodem tohoto ochromení byly z velké části první tři křížové výpravy, kterým je věnována druhá kapitola práce. Tyto výpravy přiosťřily již tak vypjaté diplomatické vztahy (mezi vysokým klérem i na úrovni světských panovníků). Východní klérus ani císaři Západu oprávněně nedůvěřovali. U jednotlivých výprav popisují důvody vzniku, jejich průběh a výsledky (resp. následky pro další vztahy s ortodoxií). Součástí práce je také popis vzniku jednotlivých latinských státeků, které začaly vznikat po první křížové výpravě na byzantském území, stejně tak rytířských řádů.

Čtvrté křížové výpravě je věnována samostatná kapitola. Tyerman ve své knize Svaté války uvádí, že brutální vyplenění Konstantinopole roku 1204 nebylo v měřítku 13. století válečným zločinem¹, všeobecně se však nejčastěji s touto událostí skloňuje „barbarství“. Východním křesťanům vznikla velká křivda, která trvá do dnešních dnů. Přední český pravoslavný dogmatik, doc. Milko, vnímá událost takto „*Třinácté století je poznamenáno vyplněním Konstantinopole barbarskými křižáky během čtvrté křížové výpravy r. 1204. Jde o tragickou událost, která zasadila vztahům mezi východními křesťany*

¹ Tyerman uvádí, že krvežiznivost křižáků 15. července 1099 v Jeruzalémě byla daleko větší. Srov. TYERMAN Christopher. *Svaté války, dějiny křížových výprav*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 548.

zatím nevyhlášenou ránu. Rozkradení cenností a ostatků svatých Západ jistě obohatilo ...“²

Ve čtvrté kapitole se věnuji snaze představitelů římskokatolické církve o urovnání vztahů zejména v posledních letech.

Hlavními zdroji k napsání této práce byly standardní a dostupné publikace českých i zahraničních odborníků, kteří se tématy badatelsky zabývali a zápisy očitých, latinských i arabských, kronikářů. Postupovala jsem deskriptivní metodou. Bibliografické údaje jsou uvedeny v seznamu pramenů a použité odborné literatury. Z důvodu odlišení východní a západní církve od zeměpisného označení jsou použita u Východu a Západu velká písmena.

² MILKO, Pavel. *Úvod do byzantské filosofie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. Str. 191.

1. Konstantinopol, vývoj vztahů Východu a Západu

1.1. *Nástin vztahů před Velkým schizmatem*

Byzantion, tato antická, helenistická, osada byla vybudována pravděpodobně dórskými kolonizátory okolo roku 667 před Kristem. Místo zrodu bylo pečlivě vybráno, a tak se brzy stává díky své strategické poloze mezi pevninou a černomořskou oblastí, mezi Evropou a Asií, významným obchodním městem v dané oblasti. Ačkoliv byla ve své historii několikrát napadena (řecko-perské války, peloponéské války a další), dokázala si po většinu času udržet nezávislost. Krutý osud čekal tuto osadu až na konci druhého století, kdy byla z velké části pobořena a zničena řada staveb i městských bran, a to v průběhu bojů o císařský trůn mezi Pescenniem Nigerem a Septimem Severem. Po vítězství Septima však byla většina staveb opravena či nově postavena (za jeho vlády byla zahájena například stavba hipodromu) a město bylo dokonce rozšířeno. Novým nebezpečím se však staly kmeny Gótů a později další spory vládařů o trůn (mezi nimi také spor Konstantina s Liciem). Osada Byzantion bývá také někdy nazývána městem Sedmi pahorků (tato legenda se ale vyskytuje až v 10. století a stvořena byla spíše z důvodu, aby Nova Roma i v tomto ohledu mohla být přirovnávána ke „starému“ Římu. Protože tím se osada Byzantion stává – stává se Novým Římem).

Jako jedno z mála měst se může pyšnit několika známými daty - svého založení, vysvěcení a zejména přesným důvodem, proč si Konstantin Veliký osadu vybral, a sice aby z ní učinil zprvu jedno ze svých sídelních měst. Později bylo město povýšeno na úroveň Říma, následně se Konstantinopole stala hlavním městem celé říše.

Konstantin Veliký (Flavius Valerius Constantinus)³ se narodil v Naissu, ve východní části říše, 27. února pravděpodobně mezi léty 272 až 285, dětství strávil na území dnešní Anglie. Císařem se stává v roce 306⁴. Jeho vliv jako panovníka na křesťanství byl

³ Významným pramenem, ze kterého čerpají novodobí monografisté Konstantina, jsou díla jeho současníka a zároveň biskupa, Eusebia z Kaisareie, který mj. sepsal *Život Konstantinův a Chvála Konstantinova*.

Jednou z nejvýznamnějších současných monografií o Konstantinu Velikém je práce významného frankfurtského emeritního profesora dějin starověku Manfreda Clause. Srov. CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Praha: Vyšehrad, 2005. 140 s., ISBN 80-7021-734-0. Či publikace švýcarského historika Burckhardta. Srov. BURCKHARDT, Jacob. *Die Zeit Konstantins des Grossen*. Leipzig: Alfred Krone, 2014. 493 s. ISBN 978-80-268-15914. Solidní práci české historičky Zástěrové je dílo *Dějiny Byzance*. Srov. ZÁSTĚROVÁ, Bohumila. *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 529 s. ISBN 80-200-0454-8.

⁴ Od roku 306 římským císařem, od roku 324 je vladařem celé říše římské.

nesmírný. Na podzim roku 312 vyhrál známou bitvu u Milvijského mostu, kdy – dle legendy – on i celé jeho vojsko viděli na obloze kříž s nápisem *Tútó nika* (v tomto znamení zvítězíš). O rok později vydal Edikt milánský⁵, kterým ukončil mučivé pronásledování křesťanů a zaručil náboženskou svobodu všem obyvatelům říše. V roce 324, po vítězství nad Liciniem, se Konstantin rozhodl pro zbudování nového sídelního města. Ve hře byly kromě osady Byzantion také Serdika (dnešní Sofie), Soluň či Íliu (Troja). Díky strategické poloze a díky svým kořenům nakonec zvítězila Byzantion. V roce 325 začaly stavební práce a 11. května 330 bylo město slavnostně vysvěceno a pojmenováno Nova Roma. Zanedlouho poté je přejmenováno na počest svého zakladatele na Konstantinopoli. Do Konstantinopole byla postupně přesunuta státní správa z Říma, což nemile nesli Římané (stejný problém měli obyvatelé Alexandrie, která byla do té doby považována za hlavní město Východu). Od 4. století se město stalo ekonomickým, politickým a také kulturním centrem Římské říše.

Konstantin stále častěji vystupoval jako ochránce a dokonce šířitel křesťanské víry. V roce 325 svolal První ekumenický koncil do Nikáje, do svého letního císařského sídla. Koncil zasedal od 20. května 325 a trval necelé dva měsíce. Císař se dostavil osobně a pronesl zahajovací řeč v latině (ačkoli úřední jazyk Konstantinopole byla řečtina). Sám však jako světský panovník nezasahoval do církevních sporů (pravděpodobně také z důvodu, že jeho teologické znalosti nebyly nikterak hluboké). Významným gestem pro křesťany také bylo, že nechal biskupy (nyní již „vysoké státní úředníky“) využít cestou na koncil vozy císařské pošty⁶.

Ke konci své vlády dokonce nařídil bořit pohanské chrámy a zakázal pohanské oběti. Pravděpodobně od biskupa Eusebia z Nikomedie⁷ přijmul 22. května 337, na smrtelné posteli, křest. Konstantin Veliký bývá označován jako Bohem poslaný panovník,

⁵ Edikt milánský, resp. Reskript milánský (navazoval na Toleranční edikt z roku 311), vydal Konstantin Veliký spolu se spoluvladařem Liciniem v roce 313. Zajišťoval svobodnou volbu vyznání pro všechny lid, tedy i pro křesťany. Křesťanství jako státní náboženství v Říši římské bylo uznáno až v roce 380, za vlády císaře Theodosia I.

⁶ HUBERT, Jedin. *Malé dějiny koncilů*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990. Str. 13.

⁷ Eusobios z Nikodemie byl významný biskup východní části říše, později zastával úřad patriarchy. Jeho velký vliv trval za císaře Konstantina a později vlády jeho syna Konstantia II. Zastal velkou úlohu při Prvním nikajském koncilu roku 325, kdy podpořil myšlenky kněze Aria. Sám však byl za tuto obhajobu na krátký čas poslán do exilu.

osvoboditel, či nejvýznamnější panovník pozdní antiky. Východními křesťany je uctíván jako svatý. Jeho matka Helena⁸ je uctívána jako svatá ve Východní i Západovní církvi.

Díky císaři Theodosiovi I. a jeho nástupcům, kteří si Konstantinopoli také zvolili za své císařské sídelní město, se stala hlavním městem celé říše a upevňovala svoji politickou, hospodářskou a kulturní pozici. Samotní obyvatelé se nazývali Římany (Romaios).

Město mělo nespočet krásných veřejných architektonických skvostů (Konstantinův sloup, mega palation, hipodrom), velkolepé křesťanské stavby (Hagia Sofia, chrám sv. Apoštolů, chrám Bohorodičky Hodegetrie a mnohé další), ale také rozvinuté sociální zařízení (školy, sirotčince a útulky).

Vůbec sama vzdělanost a školy byly nejen v Konstantinopoli, ale v celé Byzantské říši na vysoké úrovni⁹. Zajímavé jsou také zprávy o počtu obyvatel. „V roce 400 zmiňuje Jan Zlatouústý (*Ioannes Chrystosomos*), že ve městě bydlí 100 000 křesťanů a 50 000 chudšasů, at' již interpretujeme údaje, uvedené takto podivně vedle sebe, jakýmkoli způsobem. Čínský cestopis ze 7. století hovoří o 100 000 domácnostech“¹⁰. Po dobytí území osmanskými Turky se udává 30 až 50 000 obyvatel.

Významným jurisdikčním počinem pro Byzanc byla kodifikace římského občanského práva *Corpus iuris civilis*¹¹. Zasloužili se o něj Justinián I. Veliký¹² a Theodora. Tento právní spis, většinou již psaný řecky, zaručoval neomezenou moc církve a císaře (tzv. cesaropapismus). Císaři byli postupně vtahováni do liturgického života církve a účastnili se nejvýznamnějších ceremonií. „... obyvatelům a návštěvníkům města názorně předváděno bohatství císařské moci. Císař, vystavený zrakům všech přihlížejících, jel na bílém koni. Před ním byl tažen triumfální vůz, v němž byla vezena socha Bohorodice,

⁸ Nevznešeného původu, synem povýšena na císařovnu. V roce 325 vykonala významnou pouť do Svaté země, kde nechala očistit Golgotu a našla Ježíšův kříž. Celý život věnovala chudým a trpícím. O jejich ctnostech a zásluhách se zmiňuje také sv. Ambrož.

⁹ Významnou prací o byzantské vzdělanosti je publikace byzantoložky a řecké filoložky Růženy Dostálové *Byzantská vzdělanost*. Srov. DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Praha: Vyšehrad, 1990. 416 s. ISBN 33-850-90.

¹⁰ SCHREINER, Peter. *Konstantinopol, Dějiny a archeologie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. Str. 94.

¹¹ Znění Justiniánova zákoníku je k dispozici na <http://legacy.fordham.edu/Halsall/source/corpus1.asp>

¹² Více se o tomto velkolepém panovníkovi je možno dočíst v díle Justinian and Theodora skotského byzantologa Roberta Browninga. Srov. BROWNING, Robert. *Justinian and Theodora..* Nakladatelství Thames & Hudson, 1987. 196 s. ISBN 978-0500250990.

ochránkyně města".¹³ Císařové byli vyvýšeni nad prostý lid i nad ostatní panovníky. Korunovací se stali Kristovým náměstkem na zemi. Světská moc a lesk dvora významně zasahovaly do chodu východní církve. Za Justiniánovy vlády říše neobyčejně vzkvétala, zahájil řadu reforem a město se architektonicky rozrůstalo. Západořímská část říše v době jeho vlády již neexistovala (Řím byl dobyt pirátskými vandaly téměř před sto lety). Císaři se však podařilo vytlačit Vandaly a Ostrogóty a získal tak kontrolu nad některými oblastmi dřívějšího císařství. Jeho nedokončený záměr opětovného obnovení císařství označujeme jako *renovatio imperi*.

Po *renovatio imperii* toužil i Karel Veliký ztělesňující ideál majestátu, nejdůležitější představitel středověkého západního císařství. Jeho idea však nemohla být z objektivních příčin naplněna. V roce 800 mu byla během vánočních bohoslužeb nasazena císařská koruna a přijal zde pomazání od Lva III. (výrazná změna v orientaci papežství). Stejně jako Justinián i Karel dbal o církevní zákonodárství (zákony vydával církevní i státní, obojí nazýval *capitularia*¹⁴). Zbožný Karel stál o upevnění vztahů mezi Východem a Západem a vážně přemýšlel o sňatku s císařovnou Irenou, první ženou na byzantském trůně. Ta však byla v roce 802 při převratu sesazena krátce poté, co přijelo Karlovo poselstvo s žádostí o její ruku. Byzanc nelibě nesla Karlovu korunovací, stejně jako jeho pokus o vytvoření jedné universální říše. Císařský titul byl na východě uznán teprve v roce 812 Michalem I., když bylo vráceno území severní Itálie – ovšem nikoli titul imperátor *Romanorum* (který si Byzantinci nárokovali pouze pro sebe), nýbrž imperátor *Francorum*.

Byzantská říše se v nadcházejících stoletích nacházela v defenzivě vůči jiným národům, takže prostředky pro další rozvoj města byly používány především tam, kde byly strategicky potřebné, zatímco rozvoj a zkrášlování města šlo stranou. Velký důraz byl kladen na pevninské hradby, zejména na jejich zesilování (město bylo svého času považováno za nedobytné), to probíhalo neustále v průběhu několika dalších století. Paradoxně však Byzanc nikdy neměla vlastní pořádnou armádu, nýbrž většina z mužů byli rekrutováni žoldnéři především ze Skandinávie, Rusi či Anglie¹⁵. Nutná byla také ochrana

¹³ SCHREINER, Peter. *Konstantinopol, Dějiny a archeologie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. Str. 84.

¹⁴ ŘÍČAN, Rudolf a MOLNÁR, Amadeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008. Str. 233.

¹⁵ SCHREINER, Peter. *Konstantinopol, Dějiny a archeologie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. Str. 93.

od moře. Město bylo několikrát napadeno, vždy se ale dokázalo více či méně úspěšně ubránit¹⁶.

Od 9. století dochází opět ke kulturnímu rozkvětu Byzance, byli překládáni antičtí autoři a znovu se začínají opisovat spisy Otců z doby rané patristiky. Toto období nazýváme makedonskou renesancí (po makedonské dynastii, která byla u moci téměř dvě století).

K největšímu narušení stability však došlo v roce 1204, kdy bylo město brutálně vypleněno vojsky čtvrté křížové výpravy. Z této porážky (duchovní i z hmotných ztrát) se nikdy nevzpamatovalo a zůstalo oslabené.

Konec Byzantské říše (tehdy tvořena už jen Konstantinopolí a přilehlými oblastmi) je datován na 29. května 1453, kdy bylo město dobyto vojsky Osmanských Turků. Tento rok bývá často označován i jako definitivní konec Říše římské. Konstantinopole byla více jak dva měsíce dobývána 150 000 muži, v těchto bojích také padl poslední byzantský (římský) císař Konstantin XI. Novým panovníkem se stal sultán Mehmed II. z dynastie Osmanů.

Kostely byly přestavěny na mešity, dříve mekka křesťanství se stala městem muslimským a křesťané byli opět, stejně jako před rokem 311, pronásledováni, vyslýcháni a mučeni.

V teologických otázkách byly vztahy mezi Východem a Západem vyhraněné již od dob církevních Otců a Konstantinopole se stala několikrát očitým svědkem různých sporů. Následky teologického nepochopení a rozdílností se projevují a přetrvávají do dnešních dnů.

Rozpory zprvu pramenily z odlišnosti prostředí, kdy se východní část impéria stále opírala o filozofické myšlení předchozích generací, řecké kultury, oproti tomu latina, oficiální a používaný jazyk Západní části říše, bývá často označována jako „jazyk vojenský“. Tedy příliš přesný, s pevným řádem, bez možnosti vyjádřit určité teologické myšlenky staletími vzdělaného filosofického Řecka¹⁷. Východní církve se často cítily vůči latiníkům nadřazené právě z důvodu, že mluvily jazykem Nového zákona¹⁸.

¹⁶ V roce 434 město obléhal hunský král Ruas, v roce 626 město těžce obléhali Peršané a Avari spolu se Slovy, v roce 813 a následně 924 byla Konstantinopole obléhána Bulhary. V roce 934 město obléhali Maďaři.

¹⁷ Řecké a latinské znění svatých kánonů se často lišilo.

¹⁸ NEUNER, Peter. *Ekumenická teologie*. Praha: Vyšehrad, 2001. Str. 85.

Rozdílly se začaly naplno projevovat při zde konaných koncilech¹⁹, ale také na Efezském (papežským legátům svatého Lva Velikého bylo odmítnuto předsednictví, naplno se rozjel boj o mocenskou politiku v církvi. Koncil bývá často označován „lupičskou synodou“²⁰) či Chalcedonským koncilem (východní biskupové chtěli dosáhnout zrovnoprávnění patriarchátů. Svatopetrský stolec byl zastoupen pouze pěti legáty, kteří byli přehlasováni. Tento závěr by ale odporoval nauce o papežském primátu a Lev Veliký ho nikdy neuznal. Římští biskupové si svoji pozici naopak dál upevňovali. Nejvýznamnějším dokumentem je bula *Unam sanctam* z roku 1302 Bonifáce VIII.²¹).

1.2. Velké schizma

Nejvýznamnější událost, která je současně nejčastěji spojována s termínem „schizma“, tedy rozpad církevní jednoty, datujeme do roku 1054. Velkému schizmatu předcházela celá řada událostí.

Fotios²², patriarcha konstantinopolský, hrál důležitou roli jak v církevní, tak státní politice. Snažil se rozšířit křesťanskou víru v částečně pohanských zemích, jako bylo Rusko, Bulharsko či Velká Morava²³. Právě kvůli území Bulharska došlo k politickému střetu se Západem. Řím si totiž, stejně jako Východ, nárokoval jurisdikci nad tímto územím. Papež vyslal do Bulharska svého vyslance biskupa Formosia z Portu, ačkoli

¹⁹ Druhý ekumenický koncil konaný roku 381, Pátý ekumenický konaný roku 553, tzv. Druhý Konstantinopolský, Šestý ekumenický koncil konaný roku 681, tzv. Třetí Konstantinopolský, Osmý ekumenický konaný roku 869, tzv. Čtvrtý Konstantinopolský (počítán za ekumenický pouze Západem), či koncil z roku 880 - taktéž zvaný Čtvrtý Konstantinopolský; počítán za 8. ekumenický pouze Východem.

²⁰ HUBERT, Jedin. *Malé dějiny koncilů*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství. 1990 Str. 21.

²¹ BERNHARD, Lohse. *Epochy dějin dogmatu*. Jihlava: Mlýn, 2010. Str. 169.

²² Fotios se narodil do velmi významné rodiny v roce 820. Otec byl členem tělesné stráže císaře, strýc byl patriarcha Tarasios, bratr se oženil se sestrou císařovny Theodory. Fotiova rodina, stejně jako on sám, byl pronásledován za ikonoklasmu. Byl velkým vzdělavcem, působil na konstantinopolské univerzitě a později byl vysokým státním úředníkem. Do úřadu byl zvolen jako laik, biskupské svěcení získal až po svém zvolení do úřadu (25. prosince 858). Jeho rychlé svěcení během několika málo dnů rozpoutalo schizma ve východní církvi. Východní církvi je uznán za svatého, naopak Západní církev se na něj dívá jako na postavu, která rozpoutala nesváry a negativně zasáhla do křesťanských dějin.

Světově uznávanou autoritou v oblasti západní rehabilitace Fotia byl český profesor a teolog František Dvorník. Srov. DVORNÍK, František. *Fotiovo schizma. Historie a legenda*. Velehrad: Refugium Velehrad – Roma, 2008. 575 s. ISBN 978-80-86715-94-0.

²³ Když nebyl kníže Rastislav vyslyšen v Římě, požádal o vyslání duchovních na Velkou Moravu císaře Michaela III. Fotios byl přítelem obou bratrů a na misi na jaře roku 863 je vyslal spolu s císařem právě on.

věděl, že na území již káží a podmaňují si ho byzantští misionáři (Byzanc i Řím chtěli rozšiřovat svoji moc jinými prostředky, než vojenskými – misiemi). Dalším problémovým územím byla jižní Itálie a Sicílie s velkým počtem dlouhodobě žijícího řeckého obyvatelstva. Toto obyvatelstvo bylo v polovině 11. století násilně vytlačováno. Spolu s obyvateli byl vytlačován i východní ritus.

Hlavním problémem byly tedy mocenské zájmy, zejména pak chuť papeže prosadit primát Říma nad celou církví.

Další rozepře byly z důvodů věroučných. Fotios nesouhlasil se svévolným vkládáním *Filioque* (z Otce i (a) Syna) některých latinských misionářů do Kréda²⁴ (a v otázkách teologických byl Fotios nekompromisní). Tato vsuvka se objevila poprvé pravděpodobně ve Španělsku již v roce 598 na koncilu v Toledu²⁵.

Otázku *Filioque* řešil také Štěpán V. v listě *Quia te zelo fidei* adresovaném českému knížeti Svatoplukovi (ve kterém mimo jiné kritizuje Metoděje). „Nelze tedy věřit, že by Duch svatý přecházel z Otce na Syna stupňovitě a ze Syna na tvorstvo kvůli jeho posvěcení, ale že vychází zároveň z Otce i ze Syna“²⁶.

Velkým zastáncem Kréda s vsuvkou *Filioque* byl i Karel Veliký (na synodě v Cáchách nechal prohlásit, že vsuvka do Kréda patří). Krédo s touto vsuvkou se šířilo západním světem dál. V roce 1014 již bylo oficiálně přijato i papežským stolcem, neboť na korunovací císaře Jindřicha II. Krédo zaznívá včetně již zmíněno „z Otce i Syna“.

Další výtky měl Fotios ke špatným zvyklostem latiníků, že se postí o sobotě, půstu začínajícím až Popeleční středou, holení vousů u kleriků, oddělení křtu od birmování nebo kněžské bezženství²⁷ čili nucený celibát. Fotios vše sepsal v kritických listech²⁸ papeži, kde latiníky odsoudil. Napsal také okružní listy východním patriarchům, kde římského biskupa exkomunikoval a konečně napsal i list franskému císaři (tento list byl namířen proti vysílání latinských misionářů do Bulharska). Fotiovův zápas o zachování byzantských tradic byl ukončen státním převratem v roce 867. Císař Michael III. byl zavražděn na

²⁴Nicejsko – Cařihradské krédo. Základem je Nikajská část z roku 325 (homousios), doplněna roku 381 na koncilu v Konstantinopoli o Božství Ducha svatého – Trojice byla uzavřena a definována – S Bohem i Synem je oslavován i Duch svatý.

²⁵ Někteří západní teologové vsuvku připisují již svatému Atanášovi.

²⁶ *Cyriometodějské papežské dokumenty z let 869 – 1985*. Velehrad: Refugium Velehrad – Roma, 2003. Str. 40.

²⁷ Manželství kněžím bylo až do I. Lateránského koncilu roku 1123 tolerováno, celibát byl však silně doporučen. Přísný zákaz měli pouze biskupové.

²⁸ Tyto listy byly spáleny v roce 869 v Římě, kopie v Konstantinopoli byla spálena po převratu v roce 869.

příkaz Basileia²⁹, který ihned poté dosedl na byzantský trůn a povolal zpět Ignatia³⁰. Ten na svoji funkci dříve, více či méně z donucení³¹ (dle Nikety z Paflagonie napsal rezignační list Ignátiovi sám Fotius³²), rezignoval. Fotios byl týž den sesazen a na VIII. ekumenickém koncilu exkomunikován (na sněmu zasedali zejména nepřátelé Fotia a jeho odsouzení mělo být odplatou za jeho postoje a dřívější vystoupení proti papežskému stolci).

Ještě před smrtí Ignátia došlo ke smíření a Fotios se mohl vrátit na dvůr, pouhé 3 dny po Ignátiově smrti se vrátil i na patriarší trůn³³. Jako diplomat se snažil o usmíření také s papežským stolcem. Fotios³⁴ zůstal na postu patriarchy, dokud nedošlo k dalším politickým zvrátům v říši. V době svého druhého patriarchátu se dokonce stal jedním z nejbližších Basileiových spolupracovníků. Po smrti otce nový císař Lev VI. Fotia exkomunikoval a odsoudil k doživotnímu exilu v klášteře.

Významný mezník vztahů Východu a Západu představuje jaro roku 1054. Velkému sporu opět předcházely písemné výtky východní ortodoxie vůči praxi latiníků. Tentokrát se jednalo o požívání masa z udušených zvířat a používání nekvašeného chleba. Samotným biskupům bylo vytýkáno, že nosí na ruku prsten. Tento list byl přeložen radou papeže, krajně ctižádostivým kardinálem arcibiskupem Humbertem de Silva Candidou³⁵, horlivým stoupencem reformy, často označovaným za šedou eminenci papežské kurie. Ten také odesílá kurýrem dva listy. První je adresován konstantinopolskému patriarchovi

²⁹ Dříve podkoní, přítel císaře Michaela III., který ho nechal oženit se svou bývalou milenkou a jmenoval ho svým spoluvladařem. Bývá pokládán za zakladatele nejvýznamnější byzantské dynastie.

³⁰ Patriarchou se stal na popud císařovny Theodory, byl synem císaře Michala I. Rangabe.

³¹ Sesazení nepohodlného patriarchy Ignátia by odporovalo zákonům kanonického práva.

³² DVORNÍK, František. *Fotiovo schizma, Historie a legenda*. Velehrad: Refugium Velehrad – Roma, 2008. Str. 54.

³³ Souhlas k nástupu na trůn patriarchy byl podmíněn Fotiovým přáním, aby se mohli vrátit z vyhnanství i jeho stoupenci.

³⁴ Dlouho přijímaný fakt, že byl později Fotios znovu Janem VIII. exkomunikován, se snaží vysvětlit František Dvorník v VII. kapitole. Srov. DVORNÍK, František. *Fotiovo schizma. Historie a legenda*. Velehrad: Refugium Velehrad – Roma, 2008. Str. 212-246.

Jan Pavel II. o Fotiovi ve svém listě *Convenistis* z března 1985 napsal „*Všeobecně jsou známy bolestné události, jež proti sobě postavily papeže Mikuláše I. a patriarchu Fotia. Tito svatí mužové však, silní láskou ke Kristu a věrností vůči církvi, dále kráčeli vlastní cestou bez obdobných obvinění a sporů*“. Srov. *Cyriometodějské papežské dokumenty z let 869-1985*. Velehrad: Refugium Velehrad - Roma, 2003. Str. 129.

³⁵ Francouzský kardinál Humbert je kontroverzní postavou latinské historie. Vedle událostí v Konstantinopoli měl velký vliv na Clunyjskou reformu, bojoval proti svatokupectví a laické investituře.

Michalu Kerulariovi³⁶, druhý Lvu Ochridskému, bulharskému metropolitovi³⁷. Smířlivým krokem Východu měly být další dva listy adresované papeži Lvu IX. odeslané samotným císařem³⁸ a patriarchou Michalem.

Pravděpodobně špatným překladem byl docílen pravý opak. Kardinál Humbert se rozhodl pro osobní disputaci (další listy dopravili osobně). Na cestu na Východ byl přizván kancléř římského stolce, kardinál Fridrich Lotrinský³⁹ a arcibiskup Petr z Amalfi. Kromě svých listů s sebou vzali také list Jeruzalémského patriarchy papeži (obsahem tohoto listu byla rozdílná bohoslužebná praxe mezi těmito dvěma patriarcháty). Do Konstantinopole dorazili v dubnu 1054 a byli přijati se všemi poctami příslušejícími papežským legátům. Následně došlo k několika setkáním a to jak s patriarchou, tak s císařem a vzájemným předáním dalších listů (kromě toho, že byly psané ostrým, arogantním tónem, nebyla zde nouze ani o osobní urážky). V podřadnosti svých argumentů kardinál Humbert exkomunikoval konstantinopolského patriarchu Michaela⁴⁰ a spolu s ním stejně smýšlející. Exkomunikace proběhla v chrámu Hagia Sofia položením papežské buly⁴¹ na oltář. Humbert s papežskými legáty rychle opustil Konstantinopoli, stihli se ještě rozloučit s nic netušícím císařem. Když se císař o zrádné exkomunikaci dozvěděl, ihned vyslal svého posla, aby od skupiny přivezl originální text psaný v latině – nechtěl totiž uvěřit, že by ho papežští legáti takto oklamali. O několik dnů později (27. července 1054) proběhla synoda, na které se potvrdila správnost překladu Humbertova textu. Proběhla exkomunikace⁴² papežských legátů⁴³. Bula zde byla slavnostně spálena, dokument vzešlý z této synody byl rozeslán všem východním patriarchům (tato synoda mimo jiné prohlásila, že ze Západu

³⁶ Patriarcha Michael zvyšoval církevní napětí, když nechal zavřít některé latinské kostely a kláštery v Konstantinopoli.

³⁷ Lev Ochridský, bulharský metropolita, autor listu z roku 1053 zaměřenému proti Západu.

³⁸ Císaři velmi záleželo na urovnání vztahů Východu a Západu.

³⁹ Pozdější papež Štěpán IX.

⁴⁰ Patriarcha Michael Kerullarios (rok 1000 - 1059), jeden z nejvýznamnějších patriarchů Východu, mimo jiné účastník spiknutí proti císaři Michaelu IV. Paflagonském. Zastávce nezávislosti církve na světské moci. Iniciátor zavírání latinských kostelů a klášterů v Byzanci, resp. Konstantinopoli.

⁴¹ Bula obsahovala kromě exkomunikace spoustu lživých údajů a nařčení proti Východní církvi.

⁴² Vzájemná exkomunikace byla sňata až papežem Pavlem VI. a patriarchou pravoslavné církve Athenagorasem 7. prosince v 1964.

⁴³ Exkomunikace se netýkala celé Západní církve, naopak. Bula byla sepsána tak, aby dala možnost příštímu papeži distancovat se od celé záležitosti. Srov. PAVEL, Aleš. *Církevní dejiny III*. Košice: Rektorát Univerzity P.J.Šafárika v Košiciach, 1993. Str. 67.

přijeli nekompetentní legáti, byl odsouzen zrádný biskup Argyrus. Již dříve byli potrestáni překladatelé, kteří s Humbertem spolupracovali). Humbert a vyslanci se do Říma vrátili jaké vítězové (Lev IX. zemřel 19. dubna 1054⁴⁴ v Římě, v době exkomunikace tedy již nežil).

Současně s událostmi na Východě probíhal mocenskopoliticko-církevní boj o Sicílii - cílem papeže Lva IX. bylo nastolit na tomto byzantském území latinskou bohoslužbu pomocí nově zvoleného arcibiskupa (latinizace jižní Itálie byla velmi podporovaná nejen Římem, ale také byzantským místodržícím Agyrusem).

⁴⁴ Nástupce, papež Viktor II., byl zvolen až v květnu 1055.

2. Příčiny kruciád. Křižáci jako ochránci Božího hrobu.

2.1. První křížová výprava (1095 — 1099)

Po první vojenské pomoci, resp. žádosti o vyslání armády žoldáků volal Východ⁴⁵ už v roce 1065, tedy 11 let po velkém schizmatu. Nápor Turků nutil byzantské diplomaty a samotného císaře Michaela VII.⁴⁶ hledat pomoc až u západních křesťanů. Nelibě, ale s o to větší naléhavou prosbou se obraceli na papeže Řehoře VII.⁴⁷ Ten o pomoci krátce přemýšlel, nakonec pod vlivem jiných starostí byzantskému císaři nevyhověl. Později další byzantský panovník Alexios I. Komnenos⁴⁸ požádal pod tíhou nájezdů seldžuckých Turků a neutěšené situaci o pomoc latiníky znova prostřednictvím svého vyslance. Tentokrát již na

⁴⁵ Dějinám křížových výprav se zabývali významní badatelé. Ze zahraničních uvádím zejména odborné publikace TYERMAN, Christopher. *Svaté války, dějiny křížových výprav*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 1014 s. ISBN 978-80-7422-091-3, BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*. Praha: Nakladatelství Akademie věd České republiky, Academia, 1995. 327 s. ISBN 80-200-0512-9, MAYER, Hans Eberhard. *Dějiny křížových výprav*. Praha: Argo, 2013. 404 s. ISBN 978-80-257-0933-7, LAIOU, Angelici. *Urbs Capta, The Fourth Crusade and its Consequences*. Paris: Lethielleux, 2005. 359 s. ISBN 2-283-60464-8. Do určité míry překonané dílo významného anglického historika, sira Steva Runcimana <http://bookzz.org/s/?q=steven+runciman&yearFrom=&yearTo=&language=&extension=&t=0>. Z českých badatelů manželé Hrochovi HROCHOVI, Věra a Miroslav. *Křižáci v Levantě*. Praha: Nakladatelství Mladá Fronta, 1975. 303 s. ISBN 23-064-75 14/76.

Nakladatelství Argo vydává prameny k dějinám středověku, mezi kterými se objevuje i naše téma, např. CONTAMINE, Philippe. *Válka ve středověku*. Praha: Argo, 2004. 485 s. ISBN 80-7203-615-7 či Z VILLEHARDOUINU, Geoffroya a Z CLARI, Robert. *Dobytí Konstantinopole*, Praha: Argo, 2013. 269 s. ISBN 978-80-257-1030-2, GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. Praha: Argo, 2010. 336 s. ISBN 978-80-257-0333-5.

⁴⁶ Za vlády Michaela VII. Dukase propukla plně vnitropolitická krize, která umožnila nájezdy Turků na území Byzance, čímž říše ztratila téměř polovinu svého území a své mocenské postavení. Srov. PAVEL, Aleš. *Církevní dejiny III*. Košice: Rektorát Univerzity P.J.Šafárika v Košiciach, 1993. Str. 79.

⁴⁷ Za pontifikátu Řehoře VII. byla papežská kurie zaměstnaná bojem o investituru, bojem proti simonii a vůbec mocenským bojem se světskou vládou Jindřicha IV. Nebyla tedy vůle a ani moc řešit problémy Východu.

⁴⁸ Zakladatel dynastie Komnenovců, jeho dcerou byla Anna Komnena (1083–1148), významná historička a autorka oslavného eposu *Alexaidy* a svých *Pamětí*, kde popisuje vládu svého otce. Srov. KOMNENA, Anna. *Paměti byzantské princezny*. Praha: Odeon, 1996. 566 s. ISBN 80-207-0527-9. Celé znění *Alexaidy* na <http://legacy.fordham.edu/Halsall/basis/AnnaComnena-Alexiad.asp>

papežském stolci seděl Urban II.⁴⁹, se kterým měl přátelské vztahy⁵⁰ a který jeho prosby⁵¹ vyslyšel. Sám byl zprávami natolik zděšen, že nechal byzantského vyslance promluvit přímo na synodě v Piacenze. Následujícího roku byla svolána další synoda, tentokrát v Clermontu⁵². Té se účastnilo přes 200 biskupů, 13 arcibiskupů a bezpočet kněží a rytířů (kvůli stále trvajícím bojům mezi církví a Jindřichem IV. a boji o investituru byli pozváni na koncil hodnostáři především z románského světa). Sám papež 27. listopadu 1095 (poslední den koncilu) za východní branou města, na volném prostranství, které čítalo tisíce věřících prostého lidu, rytířů a kléru, pronesl jeden z nejdůležitějších a nejvíce strhujících projevů v dějinách.

„*DEUS LE VOLT!*“

27. listopadu 1095, Urban II.

Jeho expresivní a chytlavá řeč⁵³ o nutnosti pomoci Východním křesťanům, o nebezpečí a utrpení, které čeká na poutníky přicházející do Jeruzaléma, o utlačované církvi, o tom, jak osmanští Turci při svém běsnění napadli a vyplenili Boží chrámy, nenechala chladným žádného přítomného křesťana (papež sliboval nejen spásu člověka, ale zazněly také ekonomické výhody – povědomí o bohaté Byzanci bylo silné). Papežova řeč byla přerušovaná výkřiky posluchačů. Ihned po skončení řeči, jejíž konec nebyl přes nadšené výkřiky slyšet, nabízeli své životy pro boj, pro výpravu, která má zachránit Boží hrob z rukou muslimů, téměř všichni přítomní. Tuto řeč můžeme označit jako vyhlášení Svaté války papežem. Navíc koncil stanovil, že všichni ochránci svatého hrobu budou mít na svém oděvu našitý kříž, symbol naší víry. Z tohoto důvodu jsou později bojovníci nazýváni křížáky (latinsky *crucesignati*⁵⁴).

Zapsáno očitým svědkem „*A tu jsme viděli, že biskup Le Puy přistoupil se zářícím obličejem k papeži, poklekl a prosil o povolení zúčastnit se tažení a o papežské*

⁴⁹Než Odo de Lagery dosedl na trůn svatého Petra jako Urban II., působil jako mnich a později převor v Cluny. Je znám jako papež, který svolal první a zároveň jedinou úspěšnou křížovou výpravu na pomoc Božímu hrobu.

⁵⁰ V roce 1089 Urban II. vyslal do Konstantinopole své legáty, kteří sňali z Alexia exkomunikaci.

⁵¹ Alexios očekával armádu několika dobře vycvičených západních žoldáků, ne vojsko.

⁵² Hlavním tématem této synody měla být církevní reforma, ostatně jako vždy v tomto období.

⁵³ Celá řeč zaznamenána díky francouzským kronikářům <http://legacy.fordham.edu/Halsall/source/urban2-fulcher.asp>

⁵⁴ Označení křížem.

požehnání... Když se tak událo, přistoupili vyslanci hraběte z Toulouse, Raimonda ze Saint-Gilles, aby ohlásili papeži, že on sám hodlá přijít a rozhodl se přijmout kříž... Jakou podivuhodnou a milou podívanou byly pro nás všechny ty svítící kříže z hedvábí, zlata nebo látek, které si na příkaz papežův připevňovali poutníci na ramena svých plášťů a kabátců“⁵⁵.

Již následujícího dne připravili přítomní biskupové plán pro chystanou výpravu. Ta se nakonec uskutečnila, s Boží pomocí, už koncem srpna 1096, kdy vyjeli bohabojní rytíři směrem na Východ. Sám papež Urban II. celý následující rok cestoval se svými legáty po francouzské šlechtě, u které se snažil získat další, nejen finanční, prostředky. Ve stejném roce vyšli vstříc osudu také prostí věřící pod vedením obdivovaného charismatického kazatele Petra Poustevníka⁵⁶, vesměs chudí lidé, velmi špatně vystrojeni. Počet účastníků první křížové výpravy se liší, nejčastěji udávaný počet je dvacet až třicet tisíc věřících. Směrem na východ postupovalo několik skupin, výprava nebyla zprvu jedolitá, ucelená (je třeba zmínit také jazykové bariéry jednotlivých skupin). Větší skupiny se začaly spojovat až po příchodu do Konstantinopole. Nejpočetnější skupinu vedl Raimond IV. ze Saint Gilles a Adhémar z Monteil, biskup z Le Puy⁵⁷, zplnomocněnec papeže, některými považovaný za duchovního otce celé výpravy.

Výprava byla, ač s velkými ztrátami úspěšná, a tak byl Boží hrob skutečně 15. července roku 1099 osvobozen⁵⁸. Arabský kronikář Ibn al-Athír dobytí popisuje takto „*Frankové se objevili před Jeruzalémem po marném obléhání Akkonu a obklíčili město na více než 40 dní. Vystavěli dvě obléhací věže, jednu postavili k hradbám směrem k Siónu, avšak muslimové ji spálili a všechny zabili, kteří byli uvnitř. Jakmile však dohořela, přicválal za nimi posel s žádostí o pomoc z druhé strany města, kde došlo k průlomů. Vskutku Jeruzalém padl útokem ze severní strany ráno v pátek dvacátého druhého měsíce ša bānu. Obyvatelé byli pobiti a frankové ve městě zůstali po celý týden, během kterého*

⁵⁵ HROCHOVI, Věra a Miroslav. *Křížáci v Levantě*. Praha: Nakladatelství Mladá Fronta, 1975. Str.7

⁵⁶ Petr Poustevník byl francouzský mnich a velmi oblíbený lidový kazatel. Dle legendy to byl právě on, kdo hlásal křížovou výpravu. Byl klíčovou postavou lidového hnutí (nechvalně známého také pogromou v Kolíně nad Rýnem), zapřísáhlý protivník Arabů. Sám se do Svaté země nedostal, zahynul v průběhu cesty. Srov. BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*. Praha: Nakladatelství Akademie věd České republiky, Academia, 1995. Str. 102 a MAYER, Hans, Eberhard. *Dějiny křížových výprav*. Praha: Argo, 2013. Str. 78.

⁵⁷ Biskup z Le Puy zemřel před dobytím Jeruzaléma 1. srpna 1098, po jeho smrti byl zvolen „velitelem“ arcibiskup Daimbert z Pisy.

⁵⁸ Urban II. se o vítězství nedozvěděl, zemřel 29. července 1099.

plenili. Někteří muslimové se zavřeli v Davidově modlitebně a bránili ji několik dní. Frankové jim zajistili bezpečný odchod, takže se obránci nakonec vzdali“.⁵⁹

Bezpečné cesty do Jeruzaléma využíval nejen prostý lid, ale také vysoká šlechta (např. dánský král Erik I. či norský král Sigurd, který byl prvním evropským panovníkem, který Svatou zemi navštívil).

Cílem a nejhrocnějším přáním aktérů první křížové výpravy⁶⁰ byla láska k Ježíši Kristu a ochrana Svaté země. Nicméně badatelé uvádějí i další příčiny výpravy, které lze hledat v oblasti politické, ekonomické, církevně-politické.⁶¹

Výsledkem bylo osvobození Božího hrobu, ale také další odcizení Východu a Západu. Jednotlivé velké a ne příliš disciplinované skupiny křížových vojsk se sešli až v Konstantinopoli. Město neočekávalo takový nápor unavených křížáků⁶², nebylo na ně připraveno. Vzdělané obyvatelstvo se na křížáky dívalo jako na barbary (výjimkou nebyly drobné krádeže a znásilňování). Negativně se projevíly rozdíly národnostní a také kulturní zvyklosti. Ještě v témže roce byli vyhnáni a nahrazeni latinskými preláty patriarchové v Antiochii a Jeruzalémě. Řím tak začal šířit svůj vliv poprvé na územích, která byla do té vždy ortodoxní. O osm let později, v roce 1107 zrealizoval myšlenku prvního napadení bohaté Byzance kníže nově vzniklého Antiochijského knížectví Bohemund z Tarentu. Řekové však tento útok očekávali, Normany obklíčili a výprava protibyzantsky smýšlejících rytířů skončila neúspěchem.

2.2. Druhá křížová výprava (1147–1149)

Iniciátorem druhé křížové výpravy byla jeruzalémská královna (regentka) Melisanda, která o pomoc⁶³ požádala papeže Evžena III. poté, co byla na Štědrý den roku

⁵⁹ GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. Praha: Argo, 2010. Str. 39.

⁶⁰ Zprávy o této výpravě nám přináší také francouzský kronikář Guibert de Nogent, srov. ČERNÝ, Václav. *Templáři, křížáci a kacíři ve starých francouzských kronikách*. Praha: Academia Praha, 2009. Str. 51 – 59.

⁶¹ MAYER, Hans, Eberhard. *Dějiny křížových výprav*. Praha: Argo, 2013. Str. 26 či TYERMAN, Christopher. *Svaté války, dějiny křížových výprav*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 72. Prof. Pavel Aleš, pravoslavný teolog, uvádí jako hlavní důvod rozvoj papežské moci a podřízení Východu římské církvi. Srov. PAVEL, Aleš. *Církevné dějiny III*. Košice: Rektorát Univerzity P.J.Šafárika v Košiciach, 1993. Str. 81.

⁶² Během let 1096 – 1291 přes byzantské území přešlo téměř 6 milionů bojovníků Křížového vojska.

⁶³ S naléhavou prosbou o pomoc vyrazil za papežem biskup Hugo z Jabaly, o kterém se vědělo, že nemá rád Byzantince. S papežem se setkal ve Viterbu teprve rok po pádu Edessy (v tu dobu se již o Edesse vědělo – od prostých poutníků).

1144 dobytá Edessa (pobiti byli všichni Franci – muži i ženy, děti byly prodány do otroctví, ušetřeni zůstali pouze Východní křesťané) vládcem Mosulu a Aleppa Imádem ad-Dína Zengím⁶⁴. „Myslel na to neustále, až se jednoho dne doslechl, že pán Edessy Jocelin z města odjel a s většinou vojáků a s výkvětem rytířstva za účelem, který ho odvedl velmi daleko, tak jak vyžadoval osud určený Bohem“.⁶⁵

Evžen III. vydal na konci roku 1145 křižáckou bulu označovanou podle úvodních slov „*Quantum praedecessores*“. Bula nevyvolala očekávanou reakci⁶⁶ (papežova autorita nebyla silná, v Římě vládla protipapežská komunita vedená Arnoldem z Brescie). Královské evropské dvory byly k výzvě zprvu také poměrně vlažné, hlavní poradce zbožného francouzského krále Ludvíka VII. se dokonce vyslovil proti dalším tažením⁶⁷. Rozhodnutí bylo odsunuto až na Velikonoce příštího roku a byla určena osoba, která bude mít „rozhodující slovo“. Tou osobou nebyl nikdo jiný než duchovní vůdce své doby Bernard z Clairvaux⁶⁸. Díky jeho významné pomoci mohla koncem května roku 1146 vytáhnout z německého Řezna první skupina čítající asi 20 000 vojáků (další, méně početné výpravy následovaly později).

Navzdory útrapám a ztrátám, kterými si křížová výprava prošla cestou do Jeruzaléma, představovala alespoň významnou pomoc pro křižácké státy. V cíli se však velitelé vojsk spolu s jeruzalémským dvorem (králem Bauldin III., jeho matkou královnou Melisandou a jeruzalémským patriarchou) a Templáři rozhodli dobýt Damašek⁶⁹ – místo pokusu o znovudobytí Edessy⁷⁰. Damašek napadli 24. července 1148, byli však silně potlačeni tureckou armádou (tohoto tažení se účastnil také český kníže, později druhý přemyslovský král Vladislav II⁷¹).

⁶⁴ TYERMAN, Christopher. *Svaté války, dějiny křížových výprav*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 267.

⁶⁵ GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. Praha: Argo, 2010. Str. 69.

⁶⁶ BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*. Praha: Nakladatelství Akademie věd České republiky, Academia, 1995. Str. 153.

⁶⁷ MAYER, Hans, Eberhard. *Dějiny křížových výprav*. Praha: Argo, 2013. Str. 119.

⁶⁸ Svatý Bernard z Clairvaux, teolog, filozof, Učitel církve. V roce 1130, v době rozkolu západní církve, pomohl svojí diplomacií spor zažehnat, když se rozhodl podpořit (a spolu s ním celá Evropa) Inocence II. Známá je jeho věta „*při Inocencovi není hanby*“. Po neúspěchu této výpravy byl vystaven terčem útoků od kritiků kruciád (např. Gerhochem z Reichsbergu). Sám byl potom iniciátorem myšlenky křížové výpravy proti Byzanci.

⁶⁹ Jeruzalémský král si od dobytí Damašku sliboval zvýšení prestiže.

⁷⁰ Zbylá města Eddeského hrabství byla později prodána Byzanci manželkou Bauldinu III. Beatricií.

⁷¹ Na kruciádu vyrazil po boku římskoněmeckého císaře Konráda III. a francouzského krále Ludvíka VII.

Tuto bitvu můžeme označit jako fatální selhání vojska⁷². „*Neštěstí vojska bylo tak veliké a strádání tak nevýslovné, že ti, kteří ho zažili, nad ním v slzách truchlí až dodnes*“⁷³. O necelých 40 let později, v roce 1187, byl Jeruzalém dobyt (resp. kapituloval) Saladinem.

Druhá křížová výprava opět prohloubila propast a krizi mezi Východem a Západem. Císař Manuel se obával přechodu říšského křížového vojska přes byzantské území stejně jako při první výpravě⁷⁴. Snažil se je proto co nejrychleji přepravit po Bosporu do Malé Asie (císař poskytl veškeré potřebné lodě), z pohledu Západu to však byla urážka⁷⁵. Francouzské vojsko přitáhlo na předměstí Konstantinopole 4. října 1147⁷⁶. Velká část vojska byla vedena tzv. protibyzantskou stranou⁷⁷, hlavním protagonistou byl biskup Godefroi z Langres. Při vstupu na území byla byzantská říše už bez větších potravinových zásob, a tak se Franská armáda rozhodla sama shánět potravu „*premis et rapinis*“⁷⁸. Francouzi také vyprovokovali problémy se směnnými kurzy a dostávali se do potyček s opozdílci z říšské armády.

Na prohlubující se vztah Východu a Západu měl nepochybně vliv také čin Fridricha Barbarossy, na jehož příkaz byl cestou do Svaté země vypálen řecký klášter⁷⁹.

Říše byla oslabena a po smrti císaře byli dosazováni na důležitá místa ve státní správě Franci. Následování chamtivými kupci z Benátek, Pisy či Janova (všeobecně známá byla domluva, že za výhodné pronajímání lodí bude výhradně italským kupcům svěřena obchodní cesta mezi Evropou a Byzancí – zejména pak zásobování nově vzniklých Křižáckých států).

Docházelo však i k nutné spolupráci. Jeruzalémské království s velkou podporou byzantského císaře podniklo celkem pět výprav proti Egyptu (mimo jiné se Egypt jevil jako neodolatelný zdroj bohatství). Tyto výpravy však úspěšné nebyly, došlo ke sjednocení

⁷² V Nikaii došlo k velkému rozpuštění vojska, které se následně vydalo na cestu domů, další část vojska utrpěla velké ztráty u Laodiceje, kde se setkali s Turky.

⁷³ BRUNDAGE, James. *Crusades A Documentary Survey*. Whitefish: Literary Licensing, LLC, 2011. Str. 123.

⁷⁴ Císař se křižáků obával více než Turků.

⁷⁵ PAVEL, Aleš. *Církevní dejiny III*. Košice: Rektorát Univerzity P.J.Šafárika v Košiciach, 1993. Str. 84 .

⁷⁶ MAYER, Hans, Eberhard. *Dějiny křížových výprav*. Praha: Argo, 2013. Str. 127.

⁷⁷ Tento protiřecký tábor si naléhavě žádal útok na Konstantinopol.

⁷⁸ Drancování a rabování.

⁷⁹ PAVEL, Aleš. *Církevní dejiny III*. Košice: Rektorát Univerzity P.J.Šafárika v Košiciach, 1993. Str. 84.

Egypta a Sýrie, což mělo neblahý dopad na křižácké státy, které byly zcela obehnány arabským územím.

2.3. Třetí křižová výprava (1189 – 1192)

Pro třetí křižovou výpravu⁸⁰, osvobození Jeruzaléma, se rozhodl nový papež Řehoř VIII. poté, co Saladin porazil křižáky v bitvě u Hattínu 4. července 1187. O několik měsíců později musel kapitulovat⁸¹ i samotný Jeruzalém^{82,83}. Sultánova armáda obcházela pět dnů hradby Jeruzaléma a hledala nejvhodnější místo, kde je prorazit. Nastal zuřivý boj mezi vojáky, kteří střežili hradby a Saladinovými stoupenci s brandily⁸⁴. Po vyhodnocení situace Franské poselstvo tvořeno vznešenými šlechtici požádalo sultána o volný průchod a Jeruzalém vydali⁸⁵. Ještě předtím ale na obou stranách padlo velké množství bojovníků. O těchto událostech se papež dozvěděl prostřednictvím dopisů a posílů, a tak koncem roku 1187 vydal Řehoř VIII.⁸⁶ bulu *Audita Tremendi*⁸⁷ (rozepsanou již nemocným Urbanem III.⁸⁸), ve které dal souhlas k další kručádě⁸⁹ a ve které byla opět shrnuta privilegia všem,

⁸⁰ Výpravy se účastnili i čeští mužové pod vedením knížete Děpolta II. Byli součástí skupiny, která drancovala přístavní byzantská města. 8 českých křižáků bylo dokonce za své surové jednání popraveno.

⁸¹ Saladin si pro tuto bitvu povolal významnou pomoc - flotilu z Egypta. Srov. MAYER, Hans Eberhard. *Dějiny křižových výprav*. Praha: Argo, 2013. Str. 167.

⁸² Křesťanský Západ byl z dění ve Svaté Zemi v šoku. Sicilský král se na znamení smutku oděl do pytloviny. Urban III. (tehdy již nemocný) prý dokonce následkem šoku zemřel. Prostí lidé proudili do kostelů a modlili se za odvrácení Božího hněvu. Srov. BRIDGE, Antony. *Křižové výpravy*. Praha: Nakladatelství Akademie věd České republiky, Academia, 1995. Str. 218.

⁸³ Po dobytí Jeruzaléma se Byzantský císař Izák II. Angelos domluvil se sultánem na ochraně a správě křesťanských památek východním klérem. Když se toto dozvěděli západní představitelé, nemohli tuto „zradu“ Východu dlouho odpustit.

⁸⁴ GABRIELI, Francesco. *Křižové výpravy očima arabských kronikářů*. Praha: Argo, 2010. Str. 139.

⁸⁵ Saladin nabídku odmítl, obyvatelé se museli vykoupit. Každý muž zaplatil 10 dinárů, ženy pět a děti po dvou dinárech. U bran z města poté stáli emíři, kteří toto výkupné vybírali. Opustit město bylo povoleno také královně, či franskému patriarchovi (s velkými pokladnicemi z kostelů). V Jeruzalémě zůstalo 17 000 „vězňů“, těch, kteří neměli na výkupné.

⁸⁶ Pontifikát tohoto papeže trval pouze dva měsíce, byl jeden z nejkratších v dějinách.

⁸⁷ Tato encyklika bývá označována jako vrcholné dílo papežské rétoriky.

⁸⁸ TYERMAN, Christopher. *Svaté války, dějiny křižových výprav*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 375.

⁸⁹ Během verbování na tuto výpravu došlo opět k pogromům, tentokrát v Anglii v roce 1190. Nejhůře dopadla města York či Stamford. Přímo masakrem lze nazvat koordinovaný útok na královském hradě v Cliffords Toner, který skončil hromadnou vraždou a následným zničením úřadových listin.

kteří se výpravy zúčastní. Slovy Řehoře VIII. „*Neříkáme, vzdejte se věci, které máte, ale odešlete je do nebeské stáje a svěřte je Bohu*“⁹⁰. Zároveň vyzval evropské panovníky k sedmiletému příměří (tato doložka byla namířena zejména anglickému a francouzskému králi).

Po 40 letech „pouhé“ finanční a morální podpory bylo ujednáno, že Západ vyšle na pomoc Svaté zemi znovu bojovníky. Papeže výrazně podpořili i nejvýznamnější panovníci tehdejšího křesťanského světa. Za Boží hrob chtěl opět bojovat skoro sedmdesátiletý římsko-německý císař Fridrich Barbaross⁹¹ (po jeho smrti pokračoval s částí vojska jeho syn, Fridrich Švábský), francouzský král Filip II. Augusta či anglický král Jindřich II. (po jeho smrti se účastnil výpravy syn Richard, řečený Lví Srdce). Tato křižáda⁹² byla tedy vedena třemi nejvýznamnějšími evropskými panovníky. Navzdory své rozdrobenosti se křížovým vojskům podařilo dobýt přístavní Akkon (město 12. července kapitulovalo⁹³), hlavní město Jeruzalémského království. Richardovi se podařilo dobýt velkou část pobřeží. Po nezdařeném výpravě na Jeruzalém byla alespoň obnovena mírová jednání a tak třetí křížová výprava nakonec skončila příměřím se Saladinem, který zaručil volný přístup všem křesťanským neozbrojeným poutníkům ke svatým místům v Jeruzalémě, Betlémě a Nazaretu.

Saladin bývá často označován jako nejvznešenější a nejušlechtilejší protivník křesťanů, arabští kronikáři o něm píší takto „*Stejně jsem viděl, jak k němu v Nazaretu přišel pán v Sidonu a Saladin ho uctil, rozdělil se s ním o jídlo a dokonce mu nabízel, že by se mohl stát muslimem, a popisoval mu veškeré výhody takového kroku. Stejně ctil i svaté muže víry, učence, počestné a významné muže*“⁹⁴. Na Západě byl Saladin obdivován pro svoji ušlechtilou velkorysost. Německý básník Volgelweide dokonce popsal jeho bitvu ve

⁹⁰ TYERMAN, Christopher. *Svaté války, dějiny křížových výprav*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 379.

⁹¹ Fridrich I. Barbarossa (1122 – 1190), zvaný Rudovous, zahynul nešťastnou náhodou při cestě do Jeruzaléma, při přesunu přes řeku Calycadnus. Část jeho vojska se rozhodla vrátit do Evropy, část pokračovala pod vedením Fridrichova syna Fridricha Švábského.

⁹² Arabští kronikáři zaznamenali různé události výprav, mimo jiné i tuto „*Na jedné lodi připluly tři stovky krásných franských žen ozdobených mladostí a půvaby, které se shromáždily v zámoří a nabídly se k páchání hříchu. Odjely ze své země, aby pomohly bojovníkům a byly připravené obšťastnit nešťastné*“. Srov. GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. Praha: Argo, 2010. Str. 188.

⁹³ Muslimové mohli bez potíží opustit město, samozřejmě za výkupné.

⁹⁴ GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. Praha: Argo, 2010. Str. 117.

verších. Po jeho smrti poznamenal „na světě není dvora, na kterém by se netěšil dobré pověsti“.⁹⁵

Stejně jako v druhé výpravě i nyní to byla Fridrichova vojska, která prohloubila vztahy v politické korektnosti mezi Východem a Západem. Jeho armáda procházející přes byzantská území vyvolala problémy. Srbsko (spadající pod špatně fungující správu Byzance) bylo plné loupeživých skupin. Ty armádu několikrát přepadly a dokonce zabily několik německých křižáků. Němci z toho bohužel mylně obvinili samotné Byzantince.

Císař Izák II. Angelos propadl panice, když se dozvěděl, jak velká armáda se blíží ke Konstantinopoli „hovořili jeho současníci s úctou o síle armády, která podle nich čítala sto až sto padesát tisíc mužů“⁹⁶. Když k němu vyslal Fridrich posly s prosbou o umožnění přechodu přes Bospor, nechal je císař uvěznit. Celá tato situace prohloubila nedůvěřivost mezi oběma panovníky. Po dlouhých diplomatických jednáních došlo k urovnání celého nedorozumění a poslové byli propuštěni (kdyby nedošlo k urovnání, v realizaci již byla Fridrichova myšlenka Výpravy proti Byzanci – s posvěcením papeže).

Další problém byl vyvolán dobytím Kypru (taktéž byzantského území) v dubnu 1191. Část loďstva anglického krále Richarda vinou špatného počasí ztroskotalo u Kypru (na jedné z lodí byla i Richardova sestra a snoubenka), kde vládl Izák Komnenus, jeden z uchazečů o byzantský trůn. Ten odmítl pomoc ztroskotaným loďm a ze strachu dal některé vojáky rovnou uvěznit. Když byl později o těchto událostech Richard informován, v záchvatu zuřivosti Kypr napadl. Kypr se později stal důležitým strategickým místem ve východním Středomoří nejen pro křižáky.

2.4. Vznik rytířských řádů (*ordines militares*)

Během prvních křížových výprav vznikla celá řada rytířských řádů církevního charakteru, zvláštní typ mnišské a vojenské síly na území Svaté země, jejichž primárním cílem byla ochrana a zdravotní pomoc poutníkům (spravovali polní lazarety). V některých místech Palestiny poskytovaly ozbrojený průvod. Neméně důležitým úkolem pak byla ochrana křižáckých státeků. Vykupovaly také křesťanské otroky z rukou arabských obchodníků.

⁹⁵ TYERMAN, Christopher. *Svaté války, dějiny křížových výprav*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 349.

⁹⁶ BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*. Praha: Nakladatelství Akademie věd České republiky, Academia, 1995. Str. 220.

Nejvýznamnějšími a nejznámějšími představiteli byli Templáři (Chudí rytíři Krista a Šalomounova chrámu). Tento řád vznikl v roce 1120 sdružením 8 zbožných rytířů okolo Francouze Huga de Paye, slib složili do rukou patriarchy Warmunda. Jejich sídlem bylo místo dřívějšího Šalomounova templu (odtud název Templáři *milites templi*⁹⁷). Řád byl zpočátku velmi chudý „*Přední zakladatelé řádu se prý dokonce museli dělit o společného koně*“⁹⁸. Snad nejvýznamnější osobností, která je s řádem spojována, je Bernard z Clairvaux, velká autorita tehdejší církve. Sepsal templářům statuta a také spis určen k jejich propagaci *De laude novae militiae*⁹⁹. Od pontifikátu Inocence II. byl řád podřízen přímo Svatému stolci. Řád ve Svaté zemi ovládal velkou spoustu nově zbudovaných hradů. Postupem času se stal řádem velmi bohatým, v roce 1163 byli templáři osvobozeni od manské věrnosti, čímž byla dokončena jejich politická emancipace. Významnou úlohu hráli v bitvě u Hattínu. Byl to právě velmistr Templářů, který přemluvil krále, aby se družiny přesunuly do míst, kde časem vyschly studny. Po prohrané bitvě 230 rytířů odmítlo Saladinovy zapřít Krista, všichni byli okamžitě zavražděni (ušetřen zůstal pouze velmistr, za kterého žádal sultán vysoké výkupné – město Gazu). Jejich bohatství vzbuzovalo obdiv i závist. Zrušení¹⁰⁰ byli bulou *Vox in excelso* roku 1320 papežem Klementem V. Vnější znakem byl bílý plášť s červeným křížem.

Řád německých rytířů (Bratří německého řádu Panny Marie v Jeruzalémě). Po pádu Jeruzaléma se v roce 1187 spojili německy mluvící rytíři a pomáhali při dobývání Akkonu. Tato skupina byla později doplněna o brémské a lübecké měšťanstvo a usadila se při kapli Panny Marie, kde později vznikl dům a špitální bratrstvo pro německy mluvící poutníky. Znakem německých rytířů je bílý plášť s černým křížem. Patronem řádu je svatá Alžběta Durinská. Tento řád působil také v Čechách na hradě Bouzov, na Bruntálsku či v Karlově Studánce.

Řád johanitů (Řád rytířů svatého Jana v Jeruzalémě) vznikl v roce 1070 v kostele sv. Jana Slitovníka v Jeruzalémě, je tak nejstarším rytířským řádem vůbec. Jednalo se o řád

⁹⁷ ŘÍČAN, Rudolf a MOLNÁR, Amadeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008. Str. 315.

⁹⁸ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí, řády rytířské a křížovníci*. Praha: Libri, 2002. Str. 59.

⁹⁹ Tamtéž, str. 61.

¹⁰⁰ Štvavá kampaň proti templářům probíhala již od roku 1306. Řád byl zrušen na přání jejich velkého dlužníka, francouzského krále Filipa V. Sličného, nicméně velká část majetku zůstala konkurenčnímu řádu Johanitů, ve Francii králi a Avignonu. Z výsledku na mučidlech Jakube de Moley máme záznam veřejného notáře, srov. ČERNÝ, Václav. *Templáři, křížáci a kacíři ve starých francouzských kronikách*. Praha: Academia Praha, 2009. Str. 138 – 147.

nemocniční a teprve za vedení Raimunda de Pui se mniši chopili meče (v jeruzalémské nemocnici pracovali židovští i muslimští lékaři z důvodu, že jejich znalosti převyšovali znalosti lékařů křesťanských. Johanité poskytovali nejlepší možné služby, nemocní dostali ošacení, jídlo i almužnu. Tato nemocnice měla kapacitu až 2000 pacientů a byla první mezinárodní nemocnicí vůbec). Do dnešních dnů jsou podřízeni pouze papeži. Sídlo řádu bylo v roce 1530 přesunuto na Maltu. Uznání celého křesťanského světa si řád zajistil hrdinnou obranou Malty v roce 1565, kdy byla napadena tureckým sultánem (sultánova flotila čítala na 40 000 mužů, johanité se dokázali bránit s 2300 muži). Znakem johanitů (maltézského řádu) je bílý kříž na černém plášti.

Dalším významným řádem byli Lazaristé (Řád svatého Lazara). Tento řád vznikl spojením nemocných malomocenstvím¹⁰¹, kteří se rozhodli dál o takto nemocné pečovat. Od konce 13. století jsou také řádem rytířským. Velkým mecenášem byl jeruzalémský král Bauldin IV., který sám malomocenstvím trpěl. Rytíři, kterým to zdravotní stav umožňoval, bojovali. Účastnili se mnohých bitev, byla jim také svěřena obrana některých hradů. Znakem je černý plášť a zelený kříž.

2.5. Vznik latinských států

Když první křižáci jeli dobýt Svatou zemi, táhli do Jeruzaléma přes Malou Asii (území, která dříve bývala byzantská). Křižáci slíbili manskou věrnost Alexii Komnenovi a toto území osvobodili jako leníci byzantského císaře. Chamtivý křižáci svůj slib ale nedodrželi a na tato území si činili nárok. Tak postupně vznikly 4 malé státečky¹⁰². Edesské hrabství, první a největší latinské panství, Antiochijské knížectví (zde se nejvíce projevoval vliv bývalého byzantského držení, např. se zde Byzantinci snažili zavést jako úřední jazyk řečtinu), Tripolské hrabství, Arménské a Jeruzalémské království. Vznik těchto státečků způsobilo v Evropě radost (i když byly neustále ze všech stran obklopeni nepřáteli). V dopise remešskému arcibiskupovi se píše „*Považujte za jisté, že jsme pro našeho Pána dobyli dvou set měst a hradů. Ať se raduje matka západní církve, jež zplodila muže, kteří pro ni vydobyli jméno tak slavné a pomohli východní církvi tak skvělým*

¹⁰¹ Řád templářů stanovuje, že rytíř, který onemocní touto nemocí, musí přestoupit k Lazarovým rytířům.

Srov. BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů a kongregací českých zemí, řády rytířské a křížovníci*. Praha: Libri, 2002. Str. 159.

¹⁰² O vzniku latinských států na území Byzance podává zprávy anonymní veršovaná Morejská kronika. Srov. SHOWCROSS, Theresa. *The Chronicle of Morea, Historiography in Crusader Greece*. Oxford University Press, 2009. 424 s. ISBN 9780199557004.

způsobem!“¹⁰³ S pomocí křesťanského Západu (velké propagandy v Remeši) se tyto státečky podařilo udržet až do roku 1291, kdy padl Akkon, poslední pevnost Západních křesťanů v Jeruzalémském království¹⁰⁴. Téměř celou dobu své existence musely být podporovány vojenskou pomocí i zásobami ze Západu.

Státy byly zakládány po vzoru evropských feudálních monarchií, byly velmi často zdrojem napětí mezi původním obyvatelstvem a Franky, kteří se zde usadili. Mállokterí se asimilovali a žili v přátelství s původním řeckým obyvatelstvem¹⁰⁵, většina zůstala v kulturní izolaci (proběhl velmi malý proces orientalizace), nesnažili se přizpůsobit kulturou ani architekturou a navíc se lišili od pravověrných latinskými křesťanskými zvyky. „*V době svého největšího rozmachu sahalo křižácké panství od Alexandretského až k Akabskému zálivu u Rudého moře. Pokud odhlédneme od tehdy již ztracené východní výspy Eddesy, rozkládalo se latinské panství na úzkém pruhu území, táhnoucím se od severu k jihu celých 800 km, jehož šířka však nepřekračovala 150 km.*“¹⁰⁶

Vznik těchto latinským států znamenal další prohloubení vztahů na (bývalém) území Byzance. Tyerman je stručně a výstižně popisuje takto „*Byli mnohem více kořistníky než horlivými šířiteli nové víry nebo sociálními reformátory.*“¹⁰⁷

¹⁰³ CONTAMINE, Philippe. *Válka ve středověku*. Praha: Argo, 2004. Str. 78.

¹⁰⁴ MAYER, Hans, Eberhard. *Dějiny křížových výprav*. Praha: Argo, 2013. Str. 321.

¹⁰⁵ GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. Praha: Argo, 2010. Str. 93.

¹⁰⁶ MAYER, Hans Eberhard. *Dějiny křížových výprav*. Praha: Argo, 2013. Str. 81.

¹⁰⁷ TYERMAN, Christopher. *Svaté války, dějiny křížových výprav*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 185.

3. Čtvrtá křížová výprava (1202 – 1204)

3.1. *Situace před výpravou*

Richard podepsal se Saladinem mírovou smlouvu s platností pěti let¹⁰⁸ 2. září 1192 poté, co se oba několikrát přesvědčili, že ani jeden není schopen rozhodné porážky protivníka. Křesťanům měla připadnout města na pobřeží směrem na jih od Tyru až k Jaffě. Poutníkům byl však povolen volný vstup ke svatým místům v Jeruzalémě, Betlémě a také v Nazaretu (byť tato města zůstala Saracénům)¹⁰⁹.

V Evropě začíná být zakrátko plánována nová křížová výprava. Tentokrát Jindřichem VI., novým císařem římsko-německé říše. Jeho zrak se upíral k více zemím (jižní Itálie, Sicílie), hlavní motivací však byla pro císaře bohatá Byzance. V roce 1194 zasnoubil svého mladšího bratra s dcerou byzantského císaře Izáka II. Angela. Svatba se sice konala až o tři roky později, nicméně císař si tímto významným počinem zajistil možnost zákonného nárokování byzantského trůnu¹¹⁰ (a v případě vojenského napadení území alespoň právní omluvu). Kurie, v čele s Celestýnem III., se však postavila na stranu Byzance a Jindřichovi navrhla, aby kruciádu místo Byzance namířil na Svatou zemi.

Závist vyvolaná bohatstvím a touhou po uznání urychlila Jindřichovy přípravy a tak se již na jaře roku 1197 nalodila výprava v jižní Itálii. V roce 1197 vypršelo zmiňované pětileté příměří Saladina s Richardem. V září padla Jaffa a za záhadných okolností zemřel v Akkonu nekorunovaný jeruzalémský král Jindřich ze Champagne. Jindřichovo vojsko tedy dorazilo právě včas do země, která stála na počátku další nestability poté, co padl pětiletý, velmi křehký, *status quo*. Přítomnost početného římského vojska zvýšil po delší době optimismus u zdejších křesťanů. Když však císař nečekaně v Messině zemřel, vojsko čítající až 60 000¹¹¹ vojáků se rychle rozpadlo.

¹⁰⁸ Údaje kolísají mezi 3 – 10 lety.

¹⁰⁹ Města Tripolis a Antiochie zůstala neutrální.

¹¹⁰ Byzantský císař zastrašování podlehl a tak uvolil, že bude vyplácet „alamanikon“ tzv. německou daň. Platba této jednorázové částky byla okamžitě zastavena, když do Byzance dorazila zpráva o nečekané smrti Jindřicha VI.

¹¹¹ TYERMAN, Christopher. *Svaté války, dějiny křížových výprav*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 489.

3.2. Přípravy a průběh výpravy

Inocenc III.¹¹² byl zvolen papežem 8. ledna 1198 a ihned po svém nástupu na papežský stolec začal prosazovat papežskou autoritu, duchovní reformy a výrazně upravil církevní právo. Jeho cílem bylo přimět celý svět, aby uznal svrchovanost Svaté stolice a to nejen v náboženských, ale také ve světských záležitostech.

Negotium crucifixi

Papež nepochyboval o tom, že další výprava do Svaté země bude pod jeho velením. Ostatně jediná dosud úspěšná výprava, první, nebyla vedena žádným králem. Aktuální situace v Evropě, kdy vladaři řešili mezi sebou své vlastní problémy (zděděné spory po bratru Richardovi vedl v Anglii s francouzským králem Filipem Augustem král Jan, v Německu probíhaly boje o korunu mezi Filipem Švábským a brunšvickým vévodou Ottou) a nijak zvlášť se nezajímali o další křížové cesty, Inocencovi přišla vhod. Papež rozeslal 15. srpna 1198 listy o nutné pomoci k záchraně Božího hrobu. Jeho obavy z muslimského protiútoků po stažení říšských vojsk po dobytí Bejrútu¹¹³ byly více než oprávněné. V letech 1198 a 1199 bylo plánování další kruciády velmi pozvolné. Proto později papež chytré vyslal své první vyslance¹¹⁴ (kazatele) do Francie a Německa, aby přesvědčili k účasti šlechtu. Kázání propagující myšlenky další kruciády však neležela na bedrech jen těchto legátů, podporovali ji také místní biskupové a v neposlední řadě bratři

¹¹² Náměstek Kristův, Inocenc III. (1160 – 1216) byl synem hraběte ze Segni, matka pocházela ze staré římské rodiny Scotti. Byl synovcem papeže Klementa III. Vystudoval teologii v Paříži a pravděpodobně také právo v Bologni. Do úřadu byl zvolen v pouhých 37 letech. Podařilo se mu vzkřísit papežství k novému rozmachu. Jeho volba byla první volbou pomocí hlasovacích lístků, tedy první konkláve. Mimo jiné svolal Čtvrtý lateránský koncil, největší koncil středověku. Krom Čtvrté křížové výpravy vyhlásil roku 1208 také Albigenkou křížovou výpravu a roku 1213 vydal bulu *Quia maior*, v níž vyhlásil Pátou křížovou výpravu. Srov. TYERMAN, Christopher. *Svaté války*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 479.

¹¹³ Po přijetí zprávy o smrti mladého císaře Jindřicha VI. v září 1197 odplula říšská vojska ze Svaté země.

¹¹⁴ Jedním z nejvýznamnějších aktérů této diplomatické mise byl Petr z Capuy. Italský teolog, později také papežský legát. Sám se čtvrté křížové výpravy zúčastnil, údajně získal ostatky svatého Ondřeje. Nejvýznamnějším kazatelem byl však Francouz Fulk z Neuilly, který byl samotným papežem v listopadu 1198 jmenován jako Hlavní kazatel kříže. Fulk byl ještě před svým zvolením známým kazatelem, kterého lid miloval pro jeho kázání návratu k apoštolským ctnostem, chudobě, zavržení přepychu a lichvy. Byl obdivovatelem Petra Poustevníka. Fulkův věhlas popisují slova jeho současníka Jakuba z Vitry v dokumentu „*Stellam in medio nebule*“.

z cisterciáckého řádu¹¹⁵. Těmto třem instancím se sice po čase podařilo získat dostatečné množství šlechty a tedy i vojáků k vytvoření armády, nikoli však dostatečné množství financí¹¹⁶.

Mezi papežovými dalšími kroky jak podpořit výpravu, bylo oživení a rozšíření myšlenek odpustků Hadriána IV. Těm, kteří se osobně zúčastnili výpravy, či těm, kteří si své zástupce zaplatili, byly odpuštěny hříchy. Kdo křížové výpravě poskytl „materiál“, dary či almužny, mohl získat odpustek úměrný výši svého příspěvku.

Na první adventní neděli 28. listopadu 1199 uspořádal na hradě v Écry-sur-Aisne hrabě Theobald ze Champagne velkolepý rytířský turnaj. Při jedné z honosných hostin po turnaji oznámil mladý hrabě, spolu se svým bratrancem Ludvíkem z Blois, úmysl účastnit se vojenského tažení do Svaté země. Geoffroy z Villehardouinu událost popisuje takto „*A z milosti Boží přijali kříž Theobald, hrabě ze Champagne a z Brie, a rovněž Ludvík z Blois a ze Chatrainu. Stalo se tak na začátku adventu. Avšak vězte, že Theobald byl ještě mladík a nebylo mu více než dvacet dva let a ani hraběti Ludvíkovi nebylo více než dvacet sedm let*“¹¹⁷. Otec mladého hraběte, Jindřich z rodu Blois, navštívil Svatou zemi dokonce dvakrát. Theobaldův starší bratr Jindřich byl jedním z velitelů třetí křížové výpravy a následně celých pět let neoficiálním králem jeruzalémským (v roce 1197 však při vojenské přehlídce nešťastně zahynul a Theobald¹¹⁸ se v osmnácti letech stal dalším hrabětem ze Champagne).

Hrabě Bauldin z Flander se na výpravu přihlásil na popeleční středu 23. února 1200 (později se oženil s Theobaldovou sestrou Marií). Mezi dalšími významnými šlechtici přihlášenými do tažení byl Šimon z Montfortu, který se teprve nedávno vrátil ze Svaté země.

¹¹⁵ Bratři i opati. Opati z Loosu a z Les Vaux – de – Cernay hráli později významnou úlohu při snaze odklonit vojska táhnoucí na Byzanc.

¹¹⁶ Prakticky zaměřený papež také upravil opatření svého předchůdce Klementa III. Bylo povoleno se ze svého slibu účasti na tažení vymanit, resp. vyplatit. Toto opatření ovšem způsobovalo ohrožení dobré pověsti „Poutnické praxe“.

¹¹⁷ Z VILLEHARDOUINU, Geoffroya a Z CLARI, Robert. *Dobytí Konstantinopole*. Praha: Argo, 2013. Str. 23.

¹¹⁸ Theobald byl současně bratrancem francouzského krále Filipa a anglického krále Richarda Lví srdce.

Z Burgundska se přidali Odo ze Champlitte spolu se svým bratrem Guillaumem, kteří byli taktéž příbuzní hraběte Theobalda. Dalším významným (kuriozním) členem byl saský biskup z Halberstadtu¹¹⁹.

Celý rok 1200 bývá historiky označován za rok materiálních i duchovních příprav a organizace výpravy. Konaly se často také tzv. křižácké sněmy, kde se řešily konkrétní plány výpravy. V danou chvíli bylo ale nejdůležitějším bodem „materiálních“ příprav zajištění dostatečných financí. Například Konrád z Krosigku obdržel jako dar 500 stříbrných marek od magdeburského děkana, velkými vklady se mohli pyšnit téměř všichni šlechtici. Obecně bychom mohli tuto výpravu označit za výpravu s velkou finanční spoluúčastí urozených pánů. Ti, kteří neměli finance ihned k dispozici, prodávali či pronajímali své pozemky. Hrabata jako Bauldin či Theobald¹²⁰ patřili k těm nejbohatším v celé Evropě.

Na posledním křižáckém sněmu bylo rozhodnuto, že stejně jako třetí výprava bude i tato muset využít námořní přepravy, přestože vyžaduje vyšší náklady (Byzantská říše již neovládala pozemní cesty v Anatolii a cesta po souši by tak byla příliš riskantní). Vzhledem k faktu, že žádný ze šlechticů nedisponoval flotilou, bylo nakonec rozhodnuto, že přeprava křižáckého vojska bude svěřena Benátčanům¹²¹, kteří jako jediní měli dostatečný počet lodí a nezdráhali se je za patřičnou úhradu pronajmout. Jednání byla započata šesti vyslanci¹²² a benátským dózetem Enrikem Dondolem¹²³ v únoru roku 1201.

¹¹⁹ Biskup Konrád z Krosigku byl roku 1202 z politických důvodů exkomunikován papežským legátem. A tak, dle vlastních slov „*usoudiv, že padnout do rukou Božích je rozumnější než padnout do rukou lidí*“ podepsal 7. dubna 1202 křižácký slib. Exkomunikace mu byla papežem potvrzena po návratu roku 1205. Jeho kněžské sliby mu nebránily v loupení a drancování, ale také hromadění relikvií, které jsou dodnes vystaveny v katedrále v Halberstadtu. Jako jeden z mála ale splnil svůj slib a ještě roku 1204 dorazil do Svaté země.

¹²⁰ Theobald věnoval 50 000 livrů (polovinu pro své stoupence, druhou polovinu pro běžné výdaje takové výpravy, vč. platby dopravy Benátčanům).

¹²¹ Robert z Clari zaznamenal, že o spolupráci bylo požádáno také v Janově, tam však byli zástupci odmítnuti.

¹²² Těchto 6 vyslanců s plnou mocí jednat bylo vybráno Theobaldem ze Champagne, Balduinem z Flander a Ludvíkem z Blois.

¹²³ Ambiciózní, chytrý a lstivý Enrico Dondolo (1107 – 1205). Již při jednáních se zástupci křížových vojsk byl starým 80 letým a slepým dózetem. Bez nadsázky bývá označován za nejdůležitější a nejhorší osobu čtvrté křížové výpravy. Jeho nenávisť ke Konstantinopoli pramení zřejmě z roku 1172, kdy Byzanc podpořila Janov, se kterým byl tenkrát dóže ve válce. Hrabě z Vilheradouinu o něm však píše „*byl to velmi moudrý a*

Smlouva byla podepsána a zpečetěna v dubnu¹²⁴ téhož roku v bazilice svatého Marka. Ve smlouvě stálo, že bude zajištěno nejen loďstvo, ale také zásobování (voda, víno, pšenice, mouka, ovoce, zelenina, ...) pro 4 500 rytířů, 9 000 jízdních a 20 000 pěších vojáků a pro koně. Za toto bude inkasováno 85 000 marek stříbra (4 marky za každého koně a 2 marky za každého muže, peníze měly být složeny ve 4 splátkách. Očekávala se tedy armáda 33 500 mužů.¹²⁵). Dále bylo domluveno, že Benátčané připojí svých 50 válečných lodí a za to jim byla přislíbena polovina válečné kořisti získaná jak na moři, tak na souši. Tato kořist se měla týkat zejména Egypta. Ze strategického hlediska byl egyptská Káhira ideálním místem pro první „zastavení“ (Saladinovi nástupci zde byli nejslabší a nejzranitelnější). Ze smlouvy však bylo „tajné“ ujednání o Egyptu vypuštěno. Termín nalodění byl stanoven na 29. června 1202¹²⁶.

Když v červnu jednotlivá vojska pomalým tempem dorazila do Benátek, velitelé zjistili, že počet vojáků nepřišel v zdaleka takovém počtu, jaký byl očekáván¹²⁷ (některé historické prameny uvádí, že počet byl menší o 1/3¹²⁸, jiné údaje uvádí dokonce o 2/3). Větším problémem ale bylo zjištění, že nemají dostatek finančních prostředků pro zaplacení předem smluvené částky Benátčanům. Navíc Benátčané požadovali uhrazení plné částky, tzn. i za ty vojáky, kteří nedorazili (flotila byla připravena ještě před příchodem křižáků).

Několika tisícová armáda byla tedy přesunuta do tábora na ostrůvku San Niccolo di Lido. Po zdlouhavém dohadování, kdy dóže urgoval platby, ale zejména vyhrožováním ze strany Benátčanů, že dojde k zastavení zásobování tábora jídlem, došlo k domluvě. Není třeba dluh splatit předem, nýbrž bude dlužná částka 34 000 stříbrných marek (tedy ještě

ctihodný muž“. Srov. Z VILLEHARDOUINU, Geoffroya a Z CLARI, Robert. *Dobytí Konstantinopole*. Praha: Argo, 2013. Str. 26.

¹²⁴ „Benátská smlouva“ je nejznámější podepsaná přepravní smlouva v historii. Po smrti Theobalda ze Champagne byl určen novým velitelem markrabě Bonifác z Montferratu (před ním bylo osloveno více šlechticů, jedním z kandidátů byl sám vyslanec Villehardouin, hrabě Odo z Burgundska, či hrabě Bar-le-Duc).

¹²⁵ Posádky lodí mohla tvořit další skupina až dalších 30 000 mužů!

¹²⁶ TYERMAN, Christopher. *Svaté války, dějiny křížových výprav*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 508.

¹²⁷ Řada křižáků se neřídila podepsanou Benátskou smlouvou, např. rytíři a jejich družiny z Burgundska a Provence měli zorganizovanou vlastní dopravu po moři, z francouzského Marseille. Jiné menší družiny, např. flanderská flotila, o smlouvě pravděpodobně vůbec nevěděly.

¹²⁸ LAIOU, Angelici. *Urbs Capta, The Fourth Crusade and its Consequences*. Paris: Lethielleux, 2005. Str. 80.

40% z celkové částky) vyplacena formou výměnného obchodu. Křížová armáda dobije pro Benátčany město Zaru¹²⁹. Město na dalmatském pobřeží bylo až do roku 1186 benátskou kolonií, nyní patřilo pod správu křesťanského uherského krále Emericha¹³⁰. Robert z Clari popsal, jak těžké bylo přemluvit vojáky k boji proti křesťanskému městu. Zaznamenal také proslov dóžete „*Nedaleko odsud leží město jménem Zadar. Jeho obyvatelé nám značně uškodili a já i moji muži se jim chceme pomstít, bude-li to možné. Dáte-li na mě, vydáme se tam tuto zimu a zůstaneme tam až do Velikonoc. A tam také připravíme naše loďstvo a s pomocí Pána Boha pak odplujeme do Zamoří. Město Zadar je velmi bohaté a oplývá všemi statky.*“¹³¹

Na začátku října 1202 tedy konečně napnuli plachty a vypluli společně na Jadran. Dle pamětníků to byla největší flotila v Evropě, čítala přes 140 lodí a 60 galér. 10. listopadu zakotvilo loďstvo u přímořského Zadaru. 11. listopadu nabídli představitelé města kapitulaci výměnou za ušetření životů obyvatel města. Vyslanci křížových vojsk v čele s dóžetem byli s to přistoupit na tyto podmínky. Zadar však stáhl svoji nabídku ihned poté, co byl kontaktován skupinou křižáků, vedených Šimonem z Montfortu¹³² a Robertem z Boves, kteří odmítali uvěřit, že by ostatní křižáci mohli bojovat proti křesťanskému městu. Opat z Les Vaux-de-Cernay stihl jim i vedení předložit list od Inocence III., v němž útok na Zadar vysloveně zakazuje pod trestem exkomunikace a zároveň ruší slíbené plnomocné odpustky. Navíc opět upozornil, že budou-li bojovat jako „benátsští žoldnéři“, ztrácí duchovní zásluhy na této Všeobecné křesťanské pouti. Některé skupiny odsoudily

¹²⁹ Když se Inocenc III. dozvěděl o záměru napadnout Zaru (dnešní Zadar), ihned zakázal útok pod hrozbou exkomunikace všem zúčastněným „na jakýkoli způsob napadnout či překročit hranice území křesťanů“. Zvěsti o otřesných podmínkách křižáků na ostrově San Nicollo di Lido a fakt, že neměli jinou volbu než dóžetův návrh přijmout, papežem natolik pohnuly, že exkomunikaci křižáků později odvolal. Vztahovala se pouze na Benátčany, ovšem s doložkou, že je možný civilní styk mezi nimi a vojáky.

¹³⁰ Paradoxem bylo, že král Emerich podporoval Křížovou výpravu svolanou Inocencem III. a sám se stal v roce 1202 křižákem.

¹³¹ Z VILLEHARDOUINU, Geoffroya a Z CLARI, Robert. *Dobytí Konstantinopole*. Praha: Argo, 2013. Str. 134.

¹³² Šimon IV. z Montfortu byl hrabětem z Montfortu a Leicestru. Ve čtvrté křížové výpravě se zachoval jako chrabrý rytíř, známá jsou jeho slova před bitvou o město Zadar: „*Nepřijel jsem zabíjet křesťany*“, obléhání se neúčastnil a na jaře příštího roku armádu křižáků opustil a sám pokračoval do Svaté země.

boj proti křesťanům a obléhání považovaly za velký hřích. Šimon s Robertem „řekli, že nepůjdou proti papežovu přikázání a že nechtějí být vyobcováni z církve“.¹³³

Představitelé Zadaru tvrzení dezertérů o papežově zákazu napadnout křesťanské město uvěřili. Křižáci ale na nic nečekali a začali přímým útokem. Když se Zadar dokázal částečně bránit, zahájili podkopávání hradeb. A tak nezbyla obyvatelům dobývaného města jiná možnost, než se 24. listopadu, tedy rovné dva týdny po vyloštění křižáků, „bratrům v Kristu“ vzdát. Kořistí z města, která byla rovným dílem rozdělena mezi Benátčany a křižáky, byla umořena velká část dluhu. To, že se několik vojsk od hlavní armády odklonilo a začalo vyjednávat s představiteli města, ukázalo na nesouměrnost názorů a na to, jak světské rozměry směřování výpravy získalo¹³⁴. Sám vrchní velitel, Bonifác z Montferratu, strávil tyto dny strategicky mimo Zadar a ke svým mužům se připojil až v polovině prosince. Po této bitvě několik významných mužů se svými vojáky opustilo armádu,¹³⁵ také jsou zaznamenány v průběhu let 1202 – 1203 hromadné dezerce prostých vojáků¹³⁶.

Vzhledem k pokročilé roční době se rozhodli křižáci přečkat zimu v Zadaru. Až na menší spory mezi Benátčany a Francouzi proběhlo toto období bez výrazných potyček a v relativním v klidu.

V prosinci navštívili vyslanci římskoněmeckého krále Filipa Švábského¹³⁷ benátského dóžete a Bonifáce, který se teprve před několika dny k družině přidal. Filip, nejmladší syn Fridricha Barbarossy, byl manželem byzantské princezny Ireny a tedy švagrem Alexia Angela¹³⁸. Filipovi poslové přišli s velkolepým a lákavým návrhem¹³⁹.

¹³³ Z VILLEHARDOUINU, Geoffroya a Z CLARI, Robert. *Dobytí Konstantinopole*. Praha: Argo, 2013. Str. 136.

¹³⁴ TYERMAN, Christoph. *Svaté války*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 525.

¹³⁵ Šimon z Montfortu, opat z Vaux či Petr z Capuy. Tamtéž, str. 527.

¹³⁶ Jedna z lodí převážející až 500 dezertérů se potopila i s celou posádkou, většina mužů ze středozemí plavat neuměla.

¹³⁷ Filip Švábský (1177 – 1208) byl nejmladším synem císaře Fridricha Barbarossy a jeho druhé manželky Beatrix Burgundské. Získal duchovní vzdělání a byl dokonce jmenován biskupem. Teprve po smrti svých starších bratrů byl zvolen vévodou z Tuscie, roku 1196 převzal titul švábského vévody a od roku 1198 byl Římskoněmeckým císařem.

¹³⁸ Po převratu svého strýce Alexie III. byl mladý Alexios (1176 - 1204) uvězněn spolu se svým slepým otcem Izákem II. Podarilo se mu však prchnout v přestrojení a uchýlil se ke své sestře Ireně a švagru Filipu Švábskému. U Filipa prosil o pomoc pro svého svrženého otce. Když se urozený Filip, neznalý byzantských poměrů a běžné východní praxe, dozvěděl o oslepnutí svého tchána, vydědění a uvěznění obou mužů, cítil morální povinnost rytíře svému švagru a Isaakovi pomoci.

Křížové vojsko obdrží darem 200 000 stříbrných marek, bude-li zajištěna pomoc 10 000 mužů při cestě do Egypta, a konečně byla přislíbena posádka 500 byzantských rytířů jako ochránců Božího hrobu¹⁴⁰. Hlavním lákadlem však byl návrh na sjednocení latiníků s ortodoxií, to vše výměnou za pomoc při dosazení Alexia, právoplatného byzantského nástupce, na trůn.

Zadlužení křižáci, kteří měli svoji představu o pohádkově bohaté zemi, brali tuto nabídku nadmíru vážně, aniž by si uvědomili, že je zcela nereálná (Robert z Clari dokonce předpokládal, že se v Byzanci ukrývá 1/3 světového bohatství). Následovaly další týdny jednání. Opět se vojsko rozdělilo na dvě skupiny. Velká část duchovenstva a vojáků se postavilo proti opětovnému boji křesťana proti křesťanovi. Na druhé straně stál dóže s Benáťčany¹⁴¹ a Bonifác s barony a veliteli, kteří viděli další finanční zajištění pro svůj cíl – Svatou zemi. Materiální zajištění a potřeba benátské flotily byly ovšem dostatečné argumenty, aby se první skupina opět podvolila. Smlouvu nakonec podepsalo jen 12 šlechticů, opět se začaly množit případy dezerce, ale také odchody šlechticů. Tentokrát výpravu opustil bratranec Ludvíka z Blois Renauld z Montmirail, který se vydal sám, se svou nemalou družinou, do Svaté země. 21. dubna papež opětovně zakazuje útok na křesťanské město, tentokrát na Konstantinopoli.

23. dubna 1203 dorazil mladičkový Alexios do Zadaru. Byl velkolepě přivítán samotným dóžetem a Bonifácem. Následně se připojil k výpravě, která právě odplouvala směrem na jih (cesta byla naplánovaná přes ostrovy Korfu a Helespon do Marmarského moře). Už první zastávka na ostrově Korfu v květnu způsobila další rozkol mezi křižáky a ohrozila celou výpravu. Dle Villehardouina se téměř polovina vojáků rozhodla, že se nezúčastní dobývání dalšího křesťanského města. Založili vlastní tábor a přemýšleli, jak se dostat do Svaté země. Doslova citovým vydíráním (výjimkou nebyly ani plačtivé sliby a prosby velitelů) se nakonec podařilo Bonifácovi a jeho stoupencům přemluvit „odpadlíky“

Na dvoře krále Filipa se Alexios roku 1201 setkal s Bonifácem z Montferratu. Později, počátkem roku 1202 navštívil v Římě papeže Inocenta III. Chtěl získat papežský souhlas pro svůj návrat na trůn. Papežem však nebyl vyslyšen.

¹³⁹ Alexiovi zástupci již křižáky jednou oslovili, neúspěšně. Bylo to v létě v Benátkách, před jejich vyplutím do Zadaru.

¹⁴⁰ TYERMAN, Christopher. *Svaté války, dějiny křížových výprav*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 528.

¹⁴¹ Benáťčané viděli nejen zisk ze slíbených darů, ale také politickou a obchodní výhru nad Janovany a Pisánci.

ke spolupráci. Byl dohodnut termín¹⁴², do kterého zůstane skupina pohromadě. Tímto termínem také vypršela smlouva s Benátčany.

Cílem bylo dosadit mladičkého Alexia Angela na konstantinopolský trůn.

3.3. Dobyť Konstantinopole

Flotila čítající až 210 lodí, která se dostala 24. června 1203 k chalkedonskému pobřeží, se po dvou dnech přesunula již po pevnině do Scutari, kde se křižáci utábořili. Očekávali, že právoplatnému nástupci trůnu budou brány do říše samy otevřeny. Po rychlých jednáních ale velitelé spolu s Alexiem zjistili, že mu Alexios III. odmítá uvolnit trůn (Alexios Angelos dokonce čelil posměchu obyvatel). Nemile překvapení, hrdí velitelé, se nechtěli svého snu o slíbených financích, které byly zapotřebí k další cestě do Jeruzaléma vzdát – ani za cenu, že vyhlásí Konstantinopoli válku.

5. července přetnuli řetěz přes zaplavené říční údolí Zlatý roh. Starý dóže Dandolo¹⁴³ byl prvním z těch, kteří se dostali na pevninu.

17. července pak provedli první útok (po moři i po souši). Obsadili hradby a tuto pozici se snažili udržet mj. založením prvního velkého požáru (tento požár zničil velkou část města o rozloze až 50 hektarů). Špatná armáda, požár a latinské vojsko ve městě donutily Alexie III. prchnout. Zmatení úředníci buď dezertovali, nebo kapitulovali a nechali slepého Izáka II¹⁴⁴. usednout na císařský trůn. 1. srpna byl chráněncem křižáků, Alexii¹⁴⁵, korunován spoluvladařem svého otce a v souladu s dohodou z Benátek byla vyplacena vojsku slíbená odměna. Jak zapsal Villehardouin „*Korunovali ho s takovou pompou a s takovými počtami, jaké byly pro korunovace řeckých císařů v té doby obvyklé. Poté začal vyplácet peníze, které dlužil lidem z tábora. A ti je rozdělili v celé výpravě a každý zaplatil za sebe cestovné tomu, kdo za něj zaplatil v Benátkách*“.¹⁴⁶

Mladý panovník však neměl žádnou podporu v byzantském politickém světě, čehož si byl dobře vědom. Domluvil se proto s křižáky na další „ochraně“, vojsko mělo zůstat až do března 1204 v Konstantinopoli (za to je bude finančně podporovat, konec konců

¹⁴² 29. září 1203.

¹⁴³ Dandolo zřejmě oslepl před dávnými lety právě v Konstantinopoli, svou nenávist proti městu si tak pěstoval dlouhou dobu.

¹⁴⁴ Izák II. Angelos o smlouvě (200 000 stříbrných marek) mezi křižáky a synem Alexiem Angelem nevěděl.

¹⁴⁵ Alexios IV.

¹⁴⁶ Z VILLEHARDOUINU, Geoffroya a Z CLARI, Robert.. *Dobyť Konstantinopole*. Praha: Argo, 2013. Str. 59.

smlouva s Benátčany jim již vypršela). Opět se strhla vlna nevole mezi jednotlivými družinami vojska a mezi obyvatelstvem města.

Křižáci navíc způsobili další požár¹⁴⁷. Tentokrát zapálili mešitu i přilehlé budovy u Zlatého rohu. Když toto vidělo řecké obyvatelstvo, samo šlo muslimským sousedům pomoci. Zlato, stříbro, drahé kameny, obrazy a jiné vzácnosti z kostelů nekradli jen latinští vojáci¹⁴⁸, ale také „nová vláda“, která potřebovala finance na domluvenou „ochranu“. Nepokoje přerostly v kruté násilí. Obyvatelstvo velmi trpělo, ale Alexios křižáky (někdy spíše opilou lůzu) potřeboval. V prosinci roku 1203 probíhaly dlouhé diskuse. Sílila opozice, tzv. protizápadní křídlo, na Nový rok byla napadena benátská flotila. O týden později odrážely útoky i tábory vojsk. Alexios IV., byť podporovaný křižáky, brzy ztratil nad městem kontrolu. 27. ledna¹⁴⁹ byl na trůn dosazen Nikolas Kannavos. Tento císař se však na trůně dlouho neohrál a byl odstraněn Alexiem Dukasem. Tento nový císař, pravděpodobně 8. února sám zavraždil¹⁵⁰ Alexie IV. Ihned začal s obnovou hradeb. Křižákům uzavřel vstup na tržiště, dodávky nejen surovin byly značně omezeny. Nemohli ani odplout, lodě byly v katastrofálním stavu. Na všechno chyběly Alexiovy nevyplacené finance. Křižáci byli na „morální“ křižovatce.

Nakonec se rozhodli, že převezmou vládu a město dobijí¹⁵¹. U těchto plánů nechyběl ani dóže Dandolo, Bonifác, či Ludvík z Blois. Domluva z března, tzv. březnovský pakt ustanovil, že veškerá kořist bude rozdělena podle klíče, který zajistí, že Benátčanům bude nejprve splacen veškerý zbývající dluh, zbytek po odečtení tohoto dluhu bude spravedlivě rozdělen¹⁵².

První boj muže proti muži nastal v pátek 9. dubna 1204, nebyl však úspěšný. Bojovalo se od časného rána, ale útok byl odražen. Až 12. dubna se křižáci dostali do města. Systematicky drancovali¹⁵³. Zabíjeli, nedělali rozdíl mezi vojáky a civilisty¹⁵⁴.

¹⁴⁷ Požár trval přes 3 dny, shořelo téměř 180 hektarů obydlených ploch.

¹⁴⁸ Byla ukradena kamenná poduška sv. Jakuba, části Kristova Kříže, hlava Jana Křtitele či velké bronzové koně, kteří ještě dnes stojí na náměstí sv. Marka v Benátkách (další cennosti zdobí chrámy v Římě či Paříži).

¹⁴⁹ O týden později byl Alexios uvězněn, stejně jako jeho otec, který zanedlouho (28. ledna) ve vězení zemřel.

¹⁵⁰ Předtím, než byl Alexij uškrcen, pokoušeli se ho několikrát otrávit.

¹⁵¹ V tuto dobu se k nim již přidali latinští obyvatelé města, kteří se báli dalších protilatinských nálad a útoků.

¹⁵² Zde se odkazují na smlouvu z Benátek z roku 1201.

¹⁵³ Sami kapitáni svým vojákům povolili tři dny drancování, jako průchod vzteku. Kořist schraňovali na předem domluvených místech, během několika mála dní se jim podařilo uloupit 300 000 marek, v cennostech asi 500 000 marek a dále zabavili přes 10 000 koní. Ikony a díla, které neukradli, přemalovali vápnem, ničili

Z ochránců Božího hrobu se ve svatém městě stala zvířata. Konstantinopol byla zneuctěna. Když místní obyvatelé viděli, jaké zruďné věci se kolem nich dějí, nevěděli, zda jsou napadeni skutečně vojskem latiníků, či se nejedná o muslimy. Anthony Bridge situaci popisuje takto „*Skupiny nadutých Benátčanů a opilých Francouzů znemožňovaly Konstantinopolským ženám vycházet z domů a neexistoval obchod nebo tržiště, které by byly před jejich zlodějskými prsty jisté.*“¹⁵⁵ Kradli olovo ze střech kostelů, svaté ostatky¹⁵⁶, znásilňovali zejména panny a sestry. Vojáci kuchali zvířata přímo v chrámech, aby svatá místa ještě více pokořili. Biskupové vjížděli do chrámů na koních (ze svatých rouch si potom dělali přikrývky na koně). Zhanobili ikony. Místní vyhlášenou prostitutku posadili na trůn patriarchy v chrámu Hagia Sofía, ta jim z tohoto místa rouhavě žehnala. Většina památek se stala obětí barbarů. Barbarů, kteří na prsou nosili Ježíšův kříž.

Dobytí Konstantinopole byla katastrofa. Tímto okamžikem začínají další tragické dějiny Byzance.

3.4. Bezprostřední období po dobytí a následky pro Konstantinopoli.

Ještě do roku 1204 latinská zahraniční (východní) politika brala ohled na řeckou regionální opozici. Napadení a surové vyplenění Konstantinopole násilně porušilo tuto „křehkou harmonii“ spolupráce, o které se stále i po roce 1054 dalo hovořit¹⁵⁷. Když se o všem dověděl v Římě Inocenc III., okamžitě za krutosti odsoudil nejen křížáky, ale také jejich velitele a Benátčany¹⁵⁸. Nicméně naděje na dosažení církevní unie u papeže byly primární. Tyerman ve své knize uvádí „*Jakkoli ničivé bylo drancování v roce 1204,*

knihovny. Oběti na umění a architektuře jsou nevyčísitelné. Srov. TYERMAN, Christopher. *Svaté války*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 547.

¹⁵⁴ Počet obětí byl několik tisíc civilistů, což tvořilo 0,5% z celkového počtu obyvatel. Srov. TYERMAN, Christopher. *Svaté války*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 545. Naopak rytíř Robert de Clari, očitý svědek, píše, že všem, kteří chtěli odejít, to bylo umožněno. Žádná křivda se neděla ani chudákům ani boháčům.

¹⁵⁵ BRIDGE, Anthony. *Křížové výpravy*. Praha: Nakladatelství Akademie věd České republiky, Academia, 1995. Str. 253.

¹⁵⁶ Zloději ostatků byli označováni jako „svatí lupiči“. Mezi nimi vynikali biskup Nivelon či opat Martin z Pairis. Ostatků bylo tolik, že papež vydal instrukce, jak ověřovat jejich pravost.

¹⁵⁷ Například sňatky mezi významnými rodinami východu a západu v 11. století.

¹⁵⁸ Znění dopisu rozhořčeného papeže legátům <http://legacy.fordham.edu/Halsall/source/1204innocent.asp>

*soudržnost byzantské říše nakonec více poškodily následky snahy o jednotu církve a neschopnost nových vládců obnovit rozkvět hlavního města“.*¹⁵⁹

O období mezi lety 1204 - 1261 můžeme mluvit jako o téměř 60 leté „okupaci“, kdy město ztratilo post města hlavního a nebylo už ani ekonomickým ani administrativním střediskem¹⁶⁰. Křižácká vojska se svými vůdci na dobytém a vyrabovaném území zůstala, rozdělila si dobytá území a spolu s vysokým klérem zde založila tzv. Latinské císařství (*Imperium Romaniae*).

Prvním císařem byl v chrámu Hagia Sofia korunován, zcela nekanonicky, hrabě Balduin z Flander¹⁶¹, později Balduin I. Konstantinopolský. Robert z Clari o této události píše „*A když ten den nastal, jak biskupové, tak opati a všichni vznešení muži, Benátčané a Francouzi sedli na koně a jeli k Bukoleonskému paláci. Odtamtud pak zavedli císaře do chrámu svaté Sofie. A když přišli do kostela, zavedli císaře kousek stranou do jedné komnaty... oblékli bohatě zdobenou tuniku, jež byla celá zapnutá zlatými knoflíky ... svrchní roucho bylo naprosto skvostné a vznešené a celé poseté vzácnými kameny.*“¹⁶²

7. listopadu 1204¹⁶³ papež císaři napsal, že vzal jeho zemi a lid pod ochranu svatého Petra (ze svého titulu se těšil pouhých 11 měsíců, po zprávě o jeho smrti byl dosazen na císařský trůn jeho bratr Jindřich). Novým patriarchou byl zvolen Benátčan Tommaso Morosini¹⁶⁴. Hlavním cílem *Imperia Romaniae* bylo nahradit ortodoxní patriarchy latinskými preláty, jinými slovy cílem bylo vytvořit Unii východních křesťanů s Římem.

Proti tomuto systému bojoval už v roce 1125 nikájský císař Jan III. Vatatzes (dokonce hrozilo, že ovládne Konstantinopoli). V roce 1237 musel papež dokonce svolat (neúspěšnou) Křížovou výpravu na podporu Latinského císařství, jehož situace se neustále zhoršovala. Ze Západu už nepřicházela téměř žádná pomoc. Politicky a finančně byli zcela

¹⁵⁹ TYERMAN, Christopher. *Svaté války, dějiny křížových výprav*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 553.

¹⁶⁰ LAIOU, Angelici. *Urbs Capta, The Fourth Crusade and its Consequences*. Paris: Lethielleux, 2005. Str. 197.

¹⁶¹ Císař Balduin I. Konstantinopolský v roce 1205 zrušil Křížovou výpravu (stejně tak cestu do Egypta).

¹⁶² Z VILLEHARDOUINU, Geoffroya a Z CLARI, Robert.. *Dobytí Konstantinopole*. Praha: Argo, 2013. Str. 187.

¹⁶³ ANDREA, Alfred. *Contemporary Sources for the Fourth Crusade*. Danvers: BRIL, 2008. Str. 113.

¹⁶⁴ S volbou tohoto Benátčana Inocent III. nesouhlasil, pallium poslal teprve po několika měsících (jako svůj malý bezmocný protest). Srov. TYERMAN, Christopher. *Svaté války*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Str. 548.

závislý už jen na Francii (od římského císaře Fridricha II. kvůli jeho mocenským sporům s papežem Baulduin nemohl očekávat žádnou pomoc). Centrem exilní řecké církve se stala Nikája.¹⁶⁵

Teprve v roce 1261 se podařilo dalšímu nikájskému císaři, Michaelu VIII. Palaiologovi, podepsat „mírovou listinu“ s posledním císařem Balduinem II. Císařství však v tu dobu dávno přišlo o většinu svých strategických území (Makedonii a Soluň). Balduin II. byl dokonce nucen z císařské Konstantinopole uprchnout. Když se totiž Michael VIII. blížil k branám města, sami obyvatelé mu bránu otevřeli a tím se vzepřeli latinskému vedení města. Konstantinopole byla už jen pouhým vybledlým stínem své dávné zašlé slávy, byla výrazně poničena (mimo jiné také 3 velkými požáry způsobenými vojsky křížové výpravy v letech 1203 a 1204) a narušena byla celá Byzantská říše. Michael nechal přestavět část poničených hradeb, kostelů a administrativních budov. Výrazně se zasadil o obnovení vzdělávacích institucí, které za doby Latinského císařství velmi trpěly. Tato doba kulturní obrody bývá někdy nazývána „palaiologovskou renesancí“¹⁶⁶. Během vlády císař dosáhl navýšení počtu obyvatel na dvojnásobek. I přes veškeré snahy jeho i nástupců zůstává po roce 1204 země stále oslabena. A tohoto oslabení využívají od poloviny 14. století bojovní osmanští Turci, jejichž cílem je dobytí nejen byzantského území.

Osmanské tažení vedené sultánem Mehmedem II. bylo, oproti dřívějším nájezdům muslimských Arabů, úspěšné ze dvou hlavních příčin. Zaprvé byzantská říše je poprvé ve své historii brutálně oslabena, druhou příčinou je fakt, že osmanské území sahá téměř „před brány“ hlavního města. 19. května 1453 je byzantská říše dobytá. Císař Konstantin XI. Palaiologos Dragaš naléhavě žádá o pomoc papeže i světské evropské panovníky, avšak jeho prosby nejsou vyslyšeny¹⁶⁷. Císař je Osmany posměšně nazýván *tektur* – tedy král, ve skutečnosti byl císař již dlouho pouhým vazalem sultána. Osmanská říše se stává silnou velmocí, nastoluje nový diktát jak politický, tak náboženský a kulturní. Středověká Byzantská říše mizí z mapy. Byzantské obyvatelstvo reaguje nářkem „*nastal čas antikrista, toto je konec našeho města*“¹⁶⁸. Naopak nová Osmanská říše se stává silnou. Začíná budovat. To, na co neměla upadající Byzanc kapitál ani sílu mužů, nyní provádí osmanští

¹⁶⁵ MAYER, Hans Eberhard. *Dějiny křížových výprav*. Praha: Argo, 2013. Str. 239.

¹⁶⁶ MILKO, Pavel. *Úvod do byzantské filosofie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. Str. 191.

¹⁶⁷ Prosbu Konstantina XI. vyslyšel pouze italský (janovský) kapitán Giovanni Giustiniani. Jeden z nejvýznamnějších válečníků své doby.

¹⁶⁸ NICOLLE, David. *Válečné tažení Konstantinopol 1453, Konec byzantské říše*. Praha: Grada, 2009. Str. 12.

Turci. Konstantinopole znovu získala své postavení administrativního, ekonomického a správního střediska – ovšem už jiné říše.

4. Důsledky čtvrté křížové výpravy. Pokusy o smír.

Události 13. století měly silně negativní dopad na vztahy mezi Západem a Východem. Potvrzení rozkolu z roku 1054 nastalo bezesporu až dobytím Konstantinopole. Schizma bylo dokonáno. Tato neomluvitelná a nevyčísitelná událost pronásleduje obě větve křesťanského světa do dnešních dnů.

V nadcházejících stoletích došlo k dvěma výrazným koncilním pokusům¹⁶⁹ o urovnání komplikovaných vztahů. Vznikly také dvě unie - Brestlitevská a Užhorodská.

Výsledkem Západních opětovných snah o sjednocení latinského a ortodoxního křesťanství je vznik Řeckokatolické církve.

V nedávné době proběhlo několik pokusů o smíření mezi papežským stolcem a Východní ortodoxií¹⁷⁰.

4. ledna 1964 se blahoslavený Pavel V.¹⁷¹ setkal s konstantinopolským patriarchou Athenagorem v Jeruzalémě a vzájemně sňali několik staletí trvající exkomunikaci. Šlo o první setkání papeže s patriarchou po dlouhých staletích a tedy první oficiální krok k usmíření mezi dvěma tak významnými patriarcháty. Jejich společná modlitba Otčenáše na Olivové hoře symbolizovala nový začátek.

V konstituci *Lumen Gentium*¹⁷² vydané na Druhém Vatikánském koncilu se píše, že všechny tradice jsou si rovnocenné. Tento dokument také odsoudil latinizaci a vyzval Východní katolíky k návratu ke svým autentickým tradicím. O katolických Východních církvích pojednává Dekret *Orientalium Ecclesiarum*.

Další krok k urovnání komplikovaných vztahů se konal na Teologické fakultě v Libanonu v roce 1993. Diskutovali zde zástupci katolické církve se zástupci devíti autokefálních pravoslavných církví. Hlavním tématem byl uniatismus. Výsledkem je tzv. Balamandská dohoda. Oficiálně se obě strany vzájemně prohlásily za sestry církve (aniž by

¹⁶⁹ Druhý lyonský koncil a Basilejsko-ferrarsko-florentský koncil. Koncily bývají nazývány jako reformní či unionistické.

¹⁷⁰ Oficiální stránky patriarchátu <http://www.patriarchia.ru> nebo <http://www.orthodoxchristian.info/pages/Churches.html>

¹⁷¹ Pavel VI. beatifikován papežem Františkem 19. října 2014. V roce 1964 vykonal jako první Petrův nástupce pout do Svaté země. Pokorný papež, který odložil papežskou tyáru na důkaz, že Církev je matkou chudých.

¹⁷² Český překlad konstituce na http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_cs.html

došlo k vyřešení dogmatických a dalších sporů). Tato dohoda byla Západem a některými východními církvemi (konstantinopolský, moskevský patriarchát, rumunská církev) přijata velmi pozitivně, někteří¹⁷³ teologové ji ale jednoznačně odmítly.

V květnu 1999 svatý Jan Pavel II. přijal pozvání patriarchy rumunské církve Jeho Blaženosti Teoctista a navštívil převážně pravoslavné Rumunsko. Bylo to poprvé od roku 1095, kdy představitel či zástupce svatopetrského stolce navštívil zemi s převážně ortodoxním vyznáním. Vzájemné bohoslužby navštívilo několik stovek tisíc křesťanů.

O dva roky později Jan Pavel II. navštívil Řecko. Tato návštěva však nebyla přijata tak pozitivně, jak se očekávalo. Papež se zde setkal s poměrně chladným přivítáním. Na Svatého otce zde čekaly dokonce protesty a ignorace ze strany čelních představitelů pravoslavné církve. Po soukromé audienci s hlavou řecké pravoslavné církve, arcibiskupem Christodulem¹⁷⁴, se papež veřejně omluvil za hříchy, které byly východu uštědřeny, zejména pak za vyplnění Konstantinopole. Arcibiskup mu za tato kající slova zatleskal. Oba poté vydali společnou deklaraci, ve které odsuzují projevy násilí a vyslovují zbožné přání, aby společné křesťanské hodnoty zůstaly zachovány. 4. května 2001 se Jan Pavel II. podruhé omluvil za Konstantinopoli, tentokrát patriarchovi konstantinopolskému.

V roce 2004 patriarcha Bartoloměj I. přijal pozvání a navštívil Vatikán. Jan Pavel II. se zde znovu omluvil. Patriarcha tuto omluvu přijal. Téhož roku potom papež navrátil ostatky svatého Jana Zlatoústého¹⁷⁵ a Řehoře Nazyánského¹⁷⁶ do Istanbulu. A v srpnu téhož roku vrátil zástupcům ruského patriarchátu kazaňskou ikonu Matky boží.

Bartoloměj I. navštívil sídlo papežského stolce ještě jednou, když se spolu s dalšími vysokými představiteli Východních církví zúčastnil v roce 2005 pohřbu Jana Pavla II.¹⁷⁷

Také jezuitský papež František učinil několik kroků k ekumenickému dialogu. V květnu 2014 navštívil Svatou zemi a při této příležitosti se v Jeruzalémě sešel s konstantinopolským patriarchou Bartolomějem I. V únoru letošního roku, s Boží milostí, proběhl soukromý rozhovor v Havaně s patriarchou Moskvy a celé Rusi Kirillem.

¹⁷³ Teologové řecké či severoamerické pravoslavné církve. Závěr ze zasedání a znění 35 článků dohody na http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/ch_orthodox_docs/rc_pc_chrstuni_doc_199_30624_lebanon_en.html

¹⁷⁴ Christodulos byl prostým lidem za tento čin odsouzen, významně ztratil na své předešlé popularitě.

¹⁷⁵ Tyto ostatky byly ukradnuty při čtvrté křížové výpravě.

¹⁷⁶ Ostatky svatého Řehoře přinesli v 8. století do Evropy byzantští mniši.

¹⁷⁷ Jan Pavel II. zemřel 2. dubna 2005 ve Vatikánu. O 9 let později, 27. dubna 2014, byl svatořečen papežem Františkem.

Poté společně podepsali 30 člankové prohlášení. Oba vyjádřili radost a uspokojení se vzájemného setkání a označili jej za významný ekumenický krok.

Závěr

Události popsané v této bakalářské práci nám vykreslují několik po sobě jdoucích událostí, které negativně poznamenaly vztahy křesťanského Východu a Západu a které nás provázejí staletími až k dnešním dnům. Fotiovo a velké schizma jistě prohloubily vztahy na diplomatické i teologické úrovni. Krutou ránu však Východu uštědřily až křížové výpravy, které jsou neodmyslitelnou součástí církevních dějin.

Stejně jako na všechny významné historické události, tak i na křížové výpravy je nutné nahlížet v kontextu dobových souvislostí, abychom správně pochopili důvody k výpravě.

Prostý lid neváhal pro osvobození Božího hrobu prodat svůj majetek, muži opustili rodinu i vlast a společně vyrazili plni nadějí vstříc neznámému.

Středověký člověk byl hluboce věřící, nepřiliš vzdělaný a často poučovaný církví, že je hříšníkem. Ve vyhlášených poutích tedy lidé viděli jistou spásu a odpuštění hříchů, zvláště když jim to slibovali samotní papežové.

Již během prvních tří výprav máme záznamy o rabování, drobných krádežích i znásilňování (to ale k válkám středověku patří). Ovšem dobytí Zadaru a Konstantinopole bylo bezprecedentní. Založení latinského císařství na území Byzance znamenalo skutečnou bolestivou a hlubokou ránu. Násilné prosazování latinských prelátů a západní liturgie způsobil přesun nejvyšších představitelů východní církve do Nikáje. Po křížáky způsobených požárech, dobývání a drancování to znamenalo další oslabení Konstantinopole - intelektuální.

Od dob první křížové výpravy začaly vznikat malé samosprávné celky, tzv. latinské státy. Při nutné obraně a pomoci křesťanským poutníkům se formují z řádů špitálních řády rytířské, mnohé fungují dodnes.

V konstituci *Lumen Gentium* se uvádí, že všechny tradice církve jsou si rovny. Nejvýznamnější představitelé římskokatolické církve se zejména v posledních letech upřímně snaží o nápravu a několikrát se za nešťastné události veřejně omluvili. Tyto omluvy byly vždy východními představiteli přijaty a tak na minimálně nejvyšších oficiálních místech Východu i Západu můžeme mluvit o otevřeném ekumenickém dialogu. Otázkou zůstává, nakolik byly tyto omluvy přijaty lidem. Můžeme tedy jen doufat, že východní křesťané budou tak velkorysí a události staré 800 let nám jednoho dne odpustí.

Seznam pramenů a použité literatury

- ANDREA, Alfred. *Contemporary Sources for the Fourth Crusade*. Danvers: BRIL, 2008. 331 s. ISBN 978-90-04-16943-2
- BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*. Praha: Nakladatelství Akademie věd České republiky, Academia, 1995. 327 s. ISBN 80-200-0512-9
- BRUNDAGE, James. *The Crusades: A Documentary Survey*. Whitefish: Literary Licensing, LLC, 2011. 334 s. ISBN 978-12-58-044-015
- BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů a kongregací v Českých zemích. Řády rytířské a křížovníci*. Praha: Libri, 2002. 215 s. ISBN 80-7277-085-3
- CONTAMINE, Philippe. *Válka ve středověku*. Praha: Argo, 2004. 485 s. ISBN 80-7203-615-7
- Cyrlometodějské papežské dokumenty z let 869-1985*. Velehrad: Refugium Velehrad - Roma, 2003. 216 s. ISBN 80-867-15-00-0
- ČERNÝ, Václav. *Templáři, křižáci a kacíři ve starých francouzských kronikách*. Praha: Academia Praha 2009. 417 s. ISBN 978-80-200-1705-5
- DVORNÍK, František. *Fotiovo schizma. Historie a legenda*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 2008. 575 s. ISBN 978-80-86715-94-0
- DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Praha: Vyšehrad, 1990. 416 s. ISBN 33-850-90
- HAGERMANN, Dieter. *Karel Veliký, Vládce Západu*. Praha: Prostor, 2002. 624 s. ISBN 80-7260-071-0
- HROCHOVI, Věra a Miroslav. *Křižáci v Levantě*. Praha: Nakladatelství Mladá Fronta, 1975. 303 s. ISBN 23-064-75 14/76
- Z VILLEHARDOUINU, Geoffroya a Z CLARI, Robert. *Dobytí Konstantinopole*, Praha: Argo, 2013. 269 s. ISBN 978-80-257-1030-2
- GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. Praha: Argo, 2010. 336 s. ISBN 978-80-257-0333-5
- HUBERT, Jedin. *Malé dějiny koncilů*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990. 146 s.
- LAIYOU, Angelici. *Urbs Capta, The Fourth Crusade and its Consequences*. Paris: Lethielleux, 2005. 359 s. ISBN 2-283-60464-8
- LOHSE, Bernhrad. *Epochy dějin dogmatu*. Jihlava: MLÝN, 2010. 265 s. ISBN 80-86498-04-2

- MILKO, Pavel. *Úvod do Byzantské filosofie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. 265 s. ISBN 978-80-87378-13-7
- MAYER, Hans Eberhard. *Dějiny křížových výprav*. Praha: Argo, 2013. 404 s. ISBN 978-80-257-0933-7
- MEIER, Mischa. *Justinián: život a vláda východořímského císaře*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. 187 s. ISBN 978-80-86818-88-7
- NEUNER, Petr. *Ekumenická teologie*. Praha: Vyšehrad, 2001. 312 s. ISBN 80-7021-408-2
- NICOLLE, David. *Válečné tažení Konstantinopol 1453, Konec byzantské říše*. Praha: Grada, 2009. 96 s. ISBN 978-80-247-2881-0
- PAVEL, Aleš. *Církevní dejiny III*. Košice: Rektorát Univerzity P.J.Šafárika v Košiciach, 1993. 130 s. ISBN 80-7097-229-7
- RENDINA, Claudio. *Příběhy papežů: dějiny a tajemství: životopisy 265 římských papežů*. Praha: Volvox Globator, 2005. 714 s. ISBN 80-7207-574-8
- ŘÍČAN, Rudolf a MOLNÁR, Amadeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008. 415 s. ISBN 978-80-7017-064-9
- SCHREINER, Petr. *Konstantinopol, Dějiny a archeologie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. 195 s. ISBN 978-80-7465-008-06
- TYERMAN, Christopher. *Svaté války, dějiny křížových výprav*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 1014 s. ISBN 978-80-7422-091-3

Slovníky a encyklopedie:

RAHNER, Karl a VORGRIMLER, Herbert. *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009. 489 s. ISBN 978-80-7021-934-8

VAVŘÍNEK, Vladimír. *Encyklopedie Byzance*. Praha: Libri, 2011. 552 s. ISBN 978-80-7277-485-2

Elektronické zdroje:

www.catholica.cz

www.vatican.va

www.exarchat.cz

www.patriarchia.ru

www.getsemany.cz

www.katopedia.cz

<http://bookzz.org/s/?q=steven+runciman&yearFrom=&yearTo=&language=&extension=&t=0>

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_cs.html

<http://legacy.fordham.edu/Halsall/basis/AnnaComnena-Alexiad.asp>

http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/ch_orthodox_docs/rc_pc_chrstuni_doc_19930624_lebanon_en.html

<http://legacy.fordham.edu/Halsall/source/urban2-fulcher.asp>

<http://legacy.fordham.edu/Halsall/source/1204innocent.asp>

<http://www.orthodoxchristian.info/pages/Churches.html>

<http://legacy.fordham.edu/Halsall/sbook1k.asp>

Summary

The aim of this bachelor thesis is to describe the events resulting in the Great Schism between the East and West before 13th century. The differences had grown due to the already tense relations, while the final and severe hit was brought by the crusades, especially the conquest of the Patriarchate in Constantinople by Christians from the West. Promotion of the papal authority, emancipation and interests driven by ambition for power pursued by Rome were much stronger than keeping their sound relations with the East. This thesis also deals with description of the development of Latin states and knightly orders (while most of them are still active nowadays), which are addressed in the second chapter and form an inherent part of crusades.

The year 1204 is analysed within an entire chapter three separately. The chapter provides a description of political and religious circumstances before the Fourth Crusade. It is then followed by the conquest of Constantinople and the consequences of this unprecedented deed still remain today.

The supreme Western leaders have made several apologies recently, making their way towards an open ecumenical dialogue those several centuries later.